

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/211663>

Please be advised that this information was generated on 2021-10-22 and may be subject to change.

Het ITS maakt deel uit
van de Radboud
Universiteit Nijmegen

Werken aan leerlingenzorg in en rond de basisschool

Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2004

Ed Smeets | Hans van Gennip

WERKEN AAN LEERLINGENZORG IN EN ROND DE BASISCHOOL

Werken aan leerlingenzorg in en rond de basisschool

Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2004

Ed Smeets
Hans van Gennip

De particuliere prijs van deze uitgave is € 10,-
Deze uitgave is te bestellen bij het ITS, 024 - 365 35 00.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Smeets, Ed.

Kwaliteit van leerlingenzorg in en rond de basisschool. Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2004. / Ed Smeets, Hans van Gennip - Nijmegen: ITS
ISBN 90 - 5554 - 268 - 7
NUR 840

© 2004 ITS, Stichting Radboud Universiteit te Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Stichting Radboud Universiteit te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Voorwoord

Het beleidsprogramma ‘Weer Samen Naar School’ (WSNS), dat ruim tien jaar geleden van start is gegaan, wil zoveel mogelijk kinderen passende zorg en passend onderwijs bieden op de basisschool. De voortgang van WSNS wordt jaarlijks gemeten met behulp van de WSNS-Monitor. De monitor bestaat uit een vragenlijstonderzoek bij coördinatoren van Samenwerkingsverbanden WSNS en uit dieptestudies. Het vragenlijstonderzoek wordt uitgevoerd door het IVA en het ITS neemt de dieptestudies voor zijn rekening. De thematiek van de dieptestudies wisselt jaarlijks en deze keer zijn samenwerking in de regio en kwaliteitsbeleid in samenwerkingsverbanden en scholen diepgaander belicht. De uitvoering van dit onderzoek was in handen van dr. Ed Smeets (tevens projectleider) en dr. Hans van Gennip.

Een speciaal woord van dank wil ik richten tot de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden, de directeuren, intern begeleiders en leerkrachten van de basisscholen, de medewerkers van Bureau Jeugdzorg en GGD en de overige personen die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van deze dieptestudies. Zij hebben de onderzoekers van het ITS uiterst waardevolle informatie verschaft over de wijze waarop Weer Samen Naar School in Nederland momenteel gestalte krijgt.

ITS – Nijmegen
dr. Jeroen Winkels,
directeur

Inhoud

1	Achtergronden en onderzoeksopzet	1
1.1	Achtergronden	1
1.2	Onderzoeksvragen en onderzoeksopzet	1
1.3	De deelnemende samenwerkingsverbanden	3
2	Theoretische achtergrond	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Landelijke activiteiten	5
2.3	Samenwerken in de regio	7
2.4	Zorg in de basisschool	10
2.5	Samenvatting	14
3	Werken aan zorg rond de basisschool	17
3.1	Inleiding	17
3.2	Samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg	17
3.2.1	Opzet en deelnemers	17
3.2.2	Taken en werkwijze	18
3.2.3	Het doorlopen traject	22
3.2.4	Pluspunten en aandachtspunten	24
3.3	Kwaliteitszorg in de samenwerkingsverbanden	27
3.3.1	Meten	27
3.3.2	Communiceren en afstemmen	28
3.3.3	Ondersteunen en versterken	30
3.4	Ervaringen van de scholen	35
3.4.1	Samenwerking onderwijs – jeugdzorg	35
3.4.2	Overige bovenschoolse zorg	36
4	Werken aan zorg in de basisschool	39
4.1	Inleiding	39
4.2	Schoolcultuur	39
4.3	Kwaliteitsbeleid	40
4.4	Ondersteuning en faciliteiten	41
4.5	Deskundigheid en professionalisering	43
4.6	Planmatig werken en adaptief onderwijs	46

5 Conclusies, discussie en aanbevelingen	47
5.1 Conclusies	47
5.2 Discussie	51
5.3 Aanbevelingen	54
Literatuur	57
Bijlagen	61
Bijlage 1: Overzicht van gevoerde gesprekken	63
Bijlage 2: Matrix samenwerkingsverbanden	65
Bijlage 3: Matrix scholen	69

1 Achtergronden en onderzoeksopzet

1.1 Achtergronden

In het begin van de jaren negentig is WSNS ('Weer Samen Naar School') van start gegaan. Sindsdien wordt gewerkt aan het vergroten van de zorgbreedte van het basisonderwijs, zodat de basisscholen beter in staat zijn om onderwijs te geven dat aansluit bij de behoeften en capaciteiten van alle leerlingen. Daarmee wordt een afname van de uitstroom van leerlingen naar het speciaal basisonderwijs en zo mogelijk ook het speciaal onderwijs nagestreefd.

In opdracht van de projectorganisatie WSNS+ wordt de voortgang van WSNS gevolgd via de jaarlijkse WSNS-Monitor. Dat gebeurt sinds vele jaren door een vragenlijst te laten invullen door de coördinatoren van de samenwerkingsverbanden en door leerlingentellingen en –stromen te analyseren. Deze kwantitatieve monitor wordt uitgevoerd door het IVA (Sontag, Van Wolput & Mensink, 2004). Voor de tweede maal zijn daarnaast dieptestudies uitgevoerd. Deze hebben betrekking op jaarlijks wisselende thema's en worden uitgevoerd in een beperkt aantal samenwerkingsverbanden en scholen. Deze kwalitatieve studies worden door het ITS uitgevoerd.

1.2 Onderzoeksvragen en onderzoeksopzet

Voor de dieptestudies in het schooljaar 2003/2004 zijn drie onderwerpen vastgesteld:

- kwaliteitsbeleid in Samenwerkingsverbanden WSNS;
- het versterken van de leerlingenzorg in basisscholen;
- samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg.

In het onderzoek komen de volgende onderzoeksvragen aan de orde:

- 1) Welke activiteiten voeren basisscholen uit om de kwaliteit van de leerlingenzorg te versterken?
- 2) Welke bijdrage leveren de samenwerkingsverbanden WSNS aan het versterken van de kwaliteit van de leerlingenzorg?
- 3) In hoeverre draagt samenwerking met andere instanties in de regio, met name de jeugdzorg, bij aan de leerlingenzorg in de basisscholen?

Om deze vragen te beantwoorden, zijn gevalstudies uitgevoerd in vier samenwerkingsverbanden. Daarbij stond – gezien de beperkingen aan de omvang van de onderzoeksgroep – representativiteit niet voorop. Er is in overleg met WSNS+ en het Landelijk Centrum voor Onderwijs en Jeugdzorg (LCOJ) gekozen voor verbanden die wat de te onderzoeken onderwerpen betreft interessante informatie te bieden hebben. Het uitgangspunt daarbij vormden activiteiten op het terrein van de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. Daarbij is gekozen voor twee verbanden die op dat terrein in de beginfase verkeren en twee verbanden waar deze samenwerking al in een verder gevorderd stadium is. Daarnaast is gestreefd naar vertegenwoordiging van zowel kleinere als grotere gemeenten.

In elk van de vier deelnemende verbanden zijn de volgende activiteiten uitgevoerd:

- opvragen en analyseren van relevante documenten (het zorgplan van het swv, een eventueel verbeterplan en schooldocumenten);
- houden van een vraaggesprek met de coördinator of een andere vertegenwoordiger van het samenwerkingsverband;
- houden van vraaggesprekken met de directeur, de intern begeleider(s) en enkele leerkrachten in een aantal scholen;
- houden van vraaggesprekken met vertegenwoordigers van instanties die bij de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg betrokken zijn (Jeugdgezondheidszorg, Onderwijsbegeleidingsdienst, Bureau Jeugdzorg en een gemeente).

Over de selectie van scholen heeft contact plaatsgevonden met de coördinatoren. Hun is gevraagd scholen te noemen of te benaderen die interessant zijn in verband met de aanwezigheid van zorgleerlingen en/of het systeem van leerlingenzorg. Vervolgens zijn scholen schriftelijk of per e-mail over het onderzoek geïnformeerd en is om medewerking gevraagd. Daarna is telefonisch contact gezocht met de scholen om zo mogelijk vraaggesprekken te plannen.

In de verbanden en scholen zijn gesprekken gevoerd aan de hand van gestructureerde gespreksleidraden. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met functionarissen van Bureau Jeugdzorg, de Jeugdgezondheidszorg, een schoolbegeleidingsdienst en een gemeente. Bijlage 1 geeft een overzicht van de deelnemers aan de gesprekken. Het betreft drie coördinatoren van samenwerkingsverbanden, een zorgtrajectbegeleider van een samenwerkingsverband en directeuren, intern begeleiders en leerkrachten van dertien basisscholen. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met twee betrokkenen vanuit Bureau Jeugdzorg, twee vanuit Jeugdgezondheidszorg, een medewerkster van een schoolbegeleidingsdienst en een beleidsmedewerker van een gemeente.

1.3 De deelnemende samenwerkingsverbanden

Hier volgt een korte schets van de organisatie en samenstelling van de vier samenwerkingsverbanden die aan de dieptestudies hebben deelgenomen.

1) Het eerste samenwerkingsverband (swv 1) omvat 68 basisscholen (met ruim 18.500 leerlingen) en 3 sbo-scholen (met bijna 600 leerlingen) in een gemeente met bijna 120.000 inwoners in de Randstad en vijf kleinere omliggende gemeenten. Het swv is in 1998 ontstaan uit een fusie van drie verbanden. Het is een interzuilaire vereniging, waaraan 22 schoolbesturen deelnemen, waarvan 4 grote besturen. Het deelnamepercentage is tussen 2000 en 2003 gedaald van 3.6 naar 3.1. Het verband beschikt over een inhoudelijk coördinator (32 uur per week), een ambtelijk secretaris (28 uur per week) en twee administratief medewerkers (samen 40 uur per week).

2) Het tweede samenwerkingsverband (swv 2) omvat 79 basisscholen (met ruim 14.000 leerlingen) en 4 sbo-scholen (met bijna 600 leerlingen) in een gemeente met 50.000 inwoners en tien omliggende kleinere gemeenten in het oosten van het land. Het swv is federatief en interzuilair. Er nemen 15 besturen deel aan het swv. Het deelnamepercentage bedraagt rond 3.7. Vorig jaar is dat iets gestegen, naar 3.9 procent, doordat er minder uitstroom aan het eind van het sbo was (weinig leerlingen in de hoogste groep). Het verband beschikt over een full-time coördinator.

3) Het derde samenwerkingsverband (swv 3) omvat 6 basisscholen (met ca. 2.300 leerlingen) en 1 sbo-school (met ca. 60 leerlingen) in een gemeente met bijna 25.000 inwoners in het zuiden van het land. Het deelnamepercentage is ongeveer 2.5. Alle scholen in het swv behoren tot hetzelfde schoolbestuur. Het schoolbestuur is tevens bestuur van het samenwerkingsverband. Er is een algemeen (bovenschools) directeur, er is een coördinator (3 dagen per week) en een assistent-coördinator (0.5 dag per week). Het swv bestaat grotendeels uit rk-scholen, maar ook een openbare school is onder hetzelfde bestuur gebracht.

4) Het vierde samenwerkingsverband (swv 4) omvat 21 basisscholen van bijzondere signatuur (rk, pc en ab), met ruim 6.300 leerlingen, en 2 sbo-scholen (een rk- en een pc-school), met ca. 200 leerlingen. Het swv is gelegen in een gemeente met 120.000 inwoners in het westen van het land. Het is een federatie waarin vijf schoolbesturen deelnemen. Het deelnamepercentage ligt rond 3.4. Bij het coördinatiebureau van het swv zijn een coördinator (2.5 dag per week), een orthopedagoge en een zorgtrajectbegeleider aangesteld. Het swv heeft recent een aantal wisselingen van coördinator gehad.

2 Theoretische achtergrond

2.1 Inleiding

Het zo goed mogelijk laten aansluiten van het onderwijs bij de capaciteiten en behoeften van alle leerlingen en het bieden van de nodige extra zorg aan zorgleerlingen vergt de inzet van vele partijen en personen. Allereerst is er de groepsleerkracht. Daarnaast zijn anderen in de school actief bezig met facetten van het onderwijs en de leerlingenzorg. Buiten de school zijn op lokaal, regionaal en landelijk niveau tal van instanties en organen die beogen de school te ondersteunen of zelf zorg aan leerlingen te bieden.

De dieptestudies van de WSNS-Monitor zijn dit jaar gericht op het versterken van de kwaliteit van de leerlingenzorg in samenwerkingsverbanden en basisscholen, onder meer door samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. In dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op relevante ontwikkelingen en aspecten op landelijk vlak (paragraaf 2.2), in de regio (paragraaf 2.3) en in de basisscholen (paragraaf 2.4). Tot slot geven we in paragraaf 2.5 een kort overzicht van relevante partijen en factoren.

2.2 Landelijke activiteiten

Landelijk zijn voor deze studie twee ontwikkelingen van belang: de toegenomen aandacht voor kwaliteitszorg in het onderwijs en de ontwikkelingen in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg.

Kwaliteitszorg

Kwaliteitszorg in het onderwijs staat momenteel midden in de belangstelling. In verband met de wachtlijstproblematiek in samenwerkingsverbanden WSNS heeft het Ministerie van OCW een extra impuls aan WSNS gegeven via de zogeheten 'plaatsingsgelden' (Ministerie van OCenW, 2000; 2001). Samenwerkingsverbanden met wachtlijsten en/of een hoog deelnamepercentage konden op basis van een verbeterplan een aanvraag voor aanvullende middelen indienen. De Inspectie van het Onderwijs (2003) is bij 49 samenwerkingsverbanden nagegaan welke activiteiten in het kader van de verbeterplannen zijn uitgevoerd. In alle projecten bleek het afnemen van een zorgscan een kernactiviteit te zijn. Daarbij wordt het zorgprofiel van de basis-

scholen in het verband in kaart gebracht. Dit vormt de basis voor verbeteringen die vervolgens worden nagestreefd.

In het project Q*Primair werken tien onderwijsorganisaties samen aan versterking van de kwaliteitszorg in het primair onderwijs. Het doel is een goede balans tussen interne kwaliteitszorg door de scholen en extern toezicht door de inspectie. Het project loopt tot 2007. Inmiddels zijn tal van instrumenten verschenen die beogen scholen zicht te bieden op de kwaliteit van (aspecten van) het onderwijs. Hofman, Dijkstra, Hofman en De Boom (2004) hebben het gebruik van dergelijke instrumenten geïnventariseerd. Dat heeft tot een lijst met 45 instrumenten geleid. Onder de instrumenten die door meer dan tien procent van de scholen worden gebruikt, zijn twee leerlingvolgsystemen en de Entreetoets en Eindtoets basisonderwijs van het Cito. De meest gebruikte diagnose-instrumenten zijn 'Werken met kwaliteitskaarten' (door 30 procent genoemd), het 'Diagnose-instrument Schoolverbetering' (13 procent) en de 'Kwaliteitsmeter Primair Onderwijs' (11 procent). Wat de kwaliteit van de gebruikte instrumenten is, moet echter nog worden nagegaan. Hofman, Dijkstra en Hofman (2004) hebben een beoordelingskader ontworpen voor deze instrumenten voor zelfevaluatie. Onderzoek naar de waarde van de instrumenten is in uitvoering.

Onderwijs en jeugdzorg

Landelijk wordt gewerkt aan meer samenhang in het aanbod aan jeugdzorg en aan de samenwerking tussen jeugdzorg en onderwijs. Met de Wet op de jeugdzorg, die per 1 januari 2005 van kracht wordt, is een wettelijk kader gecreëerd om een samenhangend aanbod van jeugdzorg te realiseren en het lokaal jeugdbeleid te versterken. Hierin vormt Bureau Jeugdzorg (BJZ) een belangrijke schakel. In de wet is bepaald dat één van de taken van Bureau Jeugdzorg, 'binnen de door de provincie bij de subsidiëring gestelde grenzen' is 'het advies geven aan en, het bijdragen aan de deskundigheidsbevordering van en het onderhouden van contacten met algemene voorzieningen voor jeugdigen, waaronder in elk geval het onderwijs, ter versterking van deze algemene voorzieningen en ter bevordering van vroegtijdige signalering van problemen bij jeugdigen die tot jeugdzorg (...) zouden kunnen leiden.' (Wet op de jeugdzorg, artikel 6, sub 3a). Vooruitlopend op het van kracht worden van de wet is het veld van start gegaan met (de oriëntatie op) de uitwerking daarvan. Doordat de wet niet voorschrijft hoe de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg moet worden vormgegeven, zijn in de praktijk zeer uiteenlopende varianten mogelijk. Bovendien zijn vele partijen betrokken bij het traject, waaronder provincies, gemeenten, de instellingen voor jeugdzorg, scholen en samenwerkingsverbanden WSNS. Dat maakt het geheel complex.

2.3 Samenwerken in de regio

In de regio hebben basisscholen allereerst te maken met hun schoolbestuur en met het samenwerkingsverband WSNS. Een taak van het samenwerkingsverband is het stimuleren van samenwerking met andere basisscholen en het speciaal basisonderwijs. Andere relevante instellingen in de regio zijn de regionale expertisecentra (rec's), het voorschoolse traject (peuterspeelzalen en kinderdagverblijven) en het voortgezet onderwijs. Instanties in de faciliterende sfeer zijn de schoolbegeleidingsdienst, nascholingsinstellingen en de gemeenten. Bij het bieden van specialistische zorg aan leerlingen is samenwerking met instellingen in de jeugdzorg van belang. In deze paragraaf besteden we vooral aandacht aan de samenwerkingsverbanden WSNS en aan de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg.

Samenwerkingsverbanden WSNS

Uit het eerder aangehaalde onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2003) bij 49 samenwerkingsverbanden bleek dat in alle verbanden is gekozen voor het uitvoeren van een zorgscan in de basisscholen. Het vervolg op de zorgscan is het opstellen van verbeterplannen voor de scholen en het in kaart brengen van de scholingsbehoefte in de scholen in het samenwerkingsverband, gevolgd door het uitvoeren van professionaliseringsactiviteiten. De Inspectie constateerde dat in bijna alle samenwerkingsverbanden melding werd gemaakt van spanningen ten gevolge van de autonomie van de aan de samenwerkingsverbanden deelnemende scholen en besturen. Hierdoor werd de uitvoering van de verbeterplannen bemoeilijkt.

Naast de bovengenoemde activiteiten zijn samenwerkingsverbanden ook op ander vlak actief in het scheppen van voorwaarden voor basisscholen om de zorgbreedte te vergroten. Dat gebeurt door het inrichten en in stand houden van een bovenschoolse zorgstructuur die is gericht op begeleiding, ondersteuning en overleg. Belangrijke facetten daarin zijn preventieve ambulante begeleiding, regelmatig overleg tussen intern begeleiders van basisscholen in ib-netwerken, overleg van directeuren van scholen (directieoverleg), het organiseren van studiedagen en het inkopen en aanbieden van scholing (zie Smeets, 2003; 2004c; Smeets & Poulisse, 2003).

Onderwijs en jeugdzorg

Door de landelijke ontwikkelingen wordt de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg op steeds meer plaatsen een speerpunt (Bosdriesz & Berkenbosch, 2003). De belangrijkste partners in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg zijn:

- de scholen;
- de schoolbesturen;
- het samenwerkingsverband WSNS;
- de onderwijsbegeleidingsdienst;
- Bureau Jeugdzorg;
- de Jeugdgezondheidszorg;
- het algemeen maatschappelijk werk;
- de jeugd-geestelijke gezondheidszorg en de overige jeugdzorginstellingen.

Er blijken tal van knelpunten te zijn in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg en er zijn vooroordelen die de samenwerking hinderen. Zo klaagt men in het onderwijs over slechte toegankelijkheid van de jeugdzorg, over wachtlijsten, over het ontbreken van een bijdrage aan deskundigheidsbevordering van teamleden van scholen, over slechte terugkoppeling over behandelingen en over het ontbreken van afstemming tussen behandelplannen in de jeugdzorg en handelingsplannen in de scholen. Ook zouden instellingen voor jeugdzorg het belang van leerlingenzorg onderschatten en klagen scholen over het moeten inkopen van jeugdzorg. Bij de instellingen voor jeugdzorg noemt men als knelpunten dat scholen onvoldoende signaleren, vooral waar het gedrag betreft dat geen overlast geeft, en dat scholen ook na het signaleren van problematiek te lang wachten met het inroepen van externe hulp. Ook vindt men dat in sommige scholen de leerlingenzorg tekortschiet, dat er onvoldoende communicatie met ouders is, dat het leerstofaanbod te centraal staat en dat men in de scholen onvoldoende onderkent wat het aandeel van de school, klas of leerkracht in de problematiek is. Men heeft de ervaring dat sommige scholen een negatieve houding ten opzichte van de jeugdzorg hebben, terwijl in andere scholen juist te hoge verwachtingen van een behandeling worden gekoesterd (Bosdriesz & Berkenbosch, 2003).

De samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg die wordt gerealiseerd, krijgt vorm in jeugdzorgadviesteams (JAT's), die aansluiten bij de leerlingenzorg in de basisschool en die hun diensten in of nabij de basisschool aanbieden. Daarin werken samenwerkingsverbanden WSNS samen met Bureau Jeugdzorg en andere instellingen in de (jeugd)zorg, met name de jeugdgezondheidszorg en maatschappelijk werk. De samenwerking richt zich vooral op vroegtijdige signalering van problemen bij en het bieden van hulp aan leerlingen. Voor BIZ is het onderwijs een belangrijke vindplaats.

Bovendien vormt het de toegang tot de verschillende instanties voor geïndiceerde jeugdzorg. Samenwerking tussen BJZ en basisscholen lijkt dus een logische gedachte. Tot nu toe was BJZ echter nog maar weinig actief voor of in het basisonderwijs, zo stellen Bosdriesz en Berkenbosch (2003).

Het LCOJ heeft enkele jaren geleden in Amsterdam onderzoek gedaan naar ervaringen van scholen met het daar functionerende JAT. Daaruit komt naar voren dat de scholen veel waardering hebben voor de ondersteuning door het JAT. De lijnen naar de jeugdzorg zijn korter geworden, men wordt sneller geholpen en scholen besparen tijd. Bovendien stimuleert het JAT de scholen om hun zorgsysteem te verhelderen en/of te verbeteren. Het JAT vormt een goede aanvulling op wat de school doet en geeft doorgaans goede adviezen. De medewerkers van het JAT signaleren een aantal knelpunten, zoals wachtlijsten of tekort aan capaciteit voor onderzoek, ondersteuning of hulpverlening (waaronder ook ontoereikend budget bij de scholen voor intelligentietests die de schoolbegeleidingsdienst uitvoert), tekort aan vaardigheid bij leerkrachten om psychosociale problematiek vroegtijdig en goed te signaleren (vooral indien de desbetreffende leerling geen overlast veroorzaakt), een toename van het aantal aanmeldingen bij het JAT en het ontbreken van kinderpsychiatrische expertise in het JAT (Bosdriesz & Berkenbosch, 2003).

Verhoef en Eimers (2003) hebben in 2003 alle scholen in de regio's Zuid-Holland-Zuid en Goeree Overflakkee geënquêteerd over multi-disciplinaire teams (oftewel jeugdzorgadviesteams) en leerlingenzorg. Aan het onderzoek hebben – naast de VVE en het voortgezet onderwijs – 196 basisscholen deelgenomen. Hiervan beschikt rond 40 procent over een MDT. Per school worden jaarlijks gemiddeld 18 leerlingen in het MDT besproken, waarvan er gemiddeld 8 worden doorverwezen naar externe instanties. Dat zijn vooral de schoolbegeleidingsdienst, Bureau Jeugdzorg, de GGD of het speciaal onderwijs. In de overgrote meerderheid van de scholen is men goed of zeer goed te spreken over het MDT. Belangrijke voordelen vindt men dat daarmee deskundigheid in de school wordt gehaald (door 79 procent genoemd), dat eerder hulp kan worden geboden (58 procent), dat de relatie met externe hulpverleners is verbeterd (58 procent), dat de hulp toegankelijker is geworden (54 procent), dat de school meer inzicht heeft gekregen in het aanbod en de werkwijze van hulpverlenende instanties (54 procent) en dat de aandacht voor zorgleerlingen in de school minder ad hoc is geworden (50 procent). Het meest genoemde punt dat voor verbetering vatbaar is, is de relatie met externe hulpverleners buiten het MDT.

2.4 Zorg in de basisschool

WSNS heeft het onderwijs geconfronteerd met verwachtingen waaraan scholen in het verleden vaak niet konden of niet wilden voldoen. Het bieden van zorg aan leerlingen die voorheen naar vormen van speciaal onderwijs zouden zijn verwezen, vergt een andere insteek en toerusting van de scholen. Daarmee kan de door WSNS – en de onlangs ingevoerde leerlinggebonden financiering – in gang gezette ontwikkeling worden gekenschetst als een complexe onderwijsvernieuwing.

Om de doelstellingen van WSNS te realiseren, is een goed functionerend systeem van leerlingenzorg nodig in de basisscholen. Allereerst is het zaak dat het onderwijs in de groep zo goed mogelijk aansluit bij de behoeften en capaciteiten van alle leerlingen. Ter ondersteuning daarvan is een overkoepelend zorgsysteem op school nodig en zijn tevens verschillende andere randvoorwaarden relevant. Hierbij zijn drie hoofdpunten van belang:

- schoolcultuur;
- ondersteuning en faciliteiten;
- deskundigheid en professionalisering.

Schoolcultuur

Of scholen veel leerlingen verwijzen naar het speciaal basisonderwijs, hangt onder meer samen met de samenstelling van de leerlingenpopulatie en de urbanisatiegraad. Gemiddeld verwijzen scholen met veel leerlingen uit achterstandsgroepen meer dan scholen met weinig leerlingen uit genoemde groepen. In stedelijk gebied verwijzen scholen in het algemeen relatief meer leerlingen dan buiten de steden. Een belangrijke verklaring hiervoor is het aanbod aan en de afstand tot het sbo (Smeets, 2003; 2004a; 2004b). Dit mechanisme wordt wel eens aangeduid als ‘het aanbod scheidt de vraag’. Anderzijds wil dit niet zeggen dat er geen vraag is waar het aanbod ontbreekt. Bij gebrek aan aanbod (aan sbo) moeten scholen noodgedwongen andere oplossingen zoeken.

Uit eerder onderzoek blijkt dat er ook binnen samenwerkingsverbanden aanzienlijke verschillen zijn in verwijzingsgedrag tussen qua leerlingenpopulatie vergelijkbare scholen (Smeets, 2003). Hooiveld (z.j.) zocht naar onderscheidende kenmerken van veel-verwijzende basisscholen. Hij concludeert dat de verschillen subtiel zijn. Qua aanpak verschillen de veel-verwijzende scholen die hij bezocht niet sterk van de scholen die weinig verwijzen. Hooiveld geeft een lijst met kenmerken die uit zijn onderzoek bij zeventien veel-verwijzende scholen naar voren komen:

- niet de kenmerken van de leerlingenpopulatie zijn van belang, maar de mate waarin bepaalde kenmerken als last worden ervaren;
- er is een geringe geografische afstand tot de sbo-school;
- leraren vinden verwijzing nodig op grond van kenmerken van het kind;
- er is geen helder schoolconcept met uitwerkingen naar het primaire proces;
- een duidelijke koersbepaling over het zorgbeleid van de school, met draagvlak onder teamleden, ontbreekt;
- er is een sterke gerichtheid op de oriëntatie ‘hulpverlening’, waarmee tevens de zorgfunctionarissen ‘probleemeigenaar’ worden;
- de resultaten bij de Cito-toets zijn lager dan verwacht.

Er zijn parallellen tussen WSNS en beleid dat is gericht op het verkleinen van onderwijsachterstanden, aangezien er sprake is van overlap in de doelgroep. Een succesvolle aanpak van onderwijsachterstanden kan dus richting geven aan een succesvolle aanpak in het kader van WSNS. In het boekje ‘Bovenal bevlogen’ wordt verslag gedaan van de manier van werken van vier succesvolle onderwijsachterstandsscholen (Schouten, 2000). Daaruit komt een lijst met tien succesfactoren naar voren:

- de leerkrachten zijn gemotiveerd en betrokken;
- de leerkrachten hebben hoge verwachtingen van alle leerlingen;
- de schoolorganisatie is sterk en transparant;
- de schoolcultuur is open;
- het onderwijs is gebaseerd op een duidelijke, door het team gedragen, onderwijskundige visie;
- de school is gericht op ontwikkeling en vernieuwing (‘een lerende organisatie’);
- er is een sterke teamgeest en een sterk gevoel van gezamenlijkheid, mede doordat het team wordt betrokken bij de beleidsontwikkeling;
- er is een sfeer van orde en rust en leerlingen wordt structuur geboden;
- de school onderhoudt samenwerkingsrelaties in de buurt;
- de schoolleiding is ervaren, deskundig en bevlogen.

Uit de bovengenoemde lijsten met kenmerken komen aspecten van de schoolcultuur als belangrijke variabelen naar voren. Staessens (1991) onderscheidt drie indicatoren of cultuurdomeinen die van belang zijn bij de invoering van onderwijsvernieuwingen: de schoolleider als cultuurbouwer en –drager, de overeenkomst in doelgerichtheid en de professionele relaties tussen leerkrachten. Uit eerder onderzoek (Staessens e.a., 1989) bleek ook (gebrek aan) ondersteuning een belangrijke factor.

In de onderzoeksliteratuur op het gebied van onderwijsinnovatie wordt het belang van de schoolleider veelvuldig onderstreept. In de eerste plaats is ondersteuning door de schoolleider een wezenlijke voorwaarde voor het voorspoedige verloop van de im-

plementatie van onderwijsvernieuwing. Vernieuwingsprocessen verlopen voorspoediger bij een actieve ondersteuning door de schoolleider (Berman & Mclaughlin, 1978; Guzmán, 1995), terwijl een schoolleider die het innovatieproces niet kan leiden, een negatieve invloed op de voortgang daarvan heeft (Fullan, 1982). De schoolleider moet wat de innovatie betreft een duidelijke visie hebben en deze actief uitdragen (Staessens, 1991). Voor leiderschap dat een positieve stimulans geeft aan onderwijsvernieuwing, wordt de term ‘transformational leadership’ gebezigd (Geijsel, Slegers, & Van den Berg, 1999; Leithwood, Tomlinson, & Genge, 1996; Leithwood, Jantzi, & Steinbach, 1999; Slegers, Van den Berg, & Geijsel, 2000). Doyle (2002) wijst in samenhang met het invoeren van ‘inclusive education’ op het belang van ‘reculturing’, als voorwaarde om ‘restructuring’ te doen slagen. Met andere woorden, het is zaak om een cultuurverandering in de school te bewerkstelligen om een zo groot mogelijke zorgbreedte te realiseren.

Het tweede punt dat Staessens noemt, de overeenkomst in doelgerichtheid, geeft aan in hoeverre leerkrachten zich met de missie van de school – gesteld dat er een missie is – identificeren en in hoeverre zij zich daardoor laten motiveren. Uit onderzoek blijkt dat een gedeelde onderwijsvisie niet voldoende waarborg biedt voor kwaliteit van leerlingenzorg, maar dat de visie van de individuele leerkracht doorslaggevend is (De Jong, Kolthof, & Spreij, 1999). De professionele relaties tussen leerkrachten, de derde indicator die Staessens (1991) noemt, komen tot uiting in de communicatie tussen leerkrachten en in de mate waarin zij met elkaar samenwerken om de gestelde doelen te bereiken.

Een ander aspect van de schoolcultuur is de aandacht die in de school wordt besteed aan kwaliteitszorg in samenhang met de zorgbreedte. Deze heeft een nieuwe impuls gekregen door de landelijke aandacht voor kwaliteitszorg en door de extra middelen die hiervoor beschikbaar zijn gesteld door de landelijke overheid. Veel scholen brengen hun sterke en zwakke kanten op het gebied van leerlingenzorg in kaart. De volgende stap is het gaan werken aan verbetering, onder meer door verdere professionalisering van het lerarenteam, gericht op het aansluiten bij verschillen tussen leerlingen (Smeets, Van der Hoeven-Van Doornum, & Smit, 2003). Imants (2002) constateert dat de wisselwerking tussen kenmerken van de schoolorganisatie en leerkrachtgedrag een contraproductief effect heeft op het streven naar inclusie en adaptief onderwijs. Hij pleit voor een aanpak in multidisciplinaire teams in de scholen.

Ondersteuning en faciliteiten

Ondersteunende functionarissen in de basisscholen die een functie vervullen in het systeem van leerlingenzorg, zijn vooral de intern begeleider (ib’er) of intern coördina-

tor leerlingenzorg en de remedial teacher (rt'er). Van de 196 basisscholen die aan het onderzoek van Verhoef en Eimers (2003) deelnamen, beschikken er 195 over een interne coördinator leerlingenzorg of intern begeleider. Ruim driekwart van de scholen beschikt over een logopediste. Op twee derde is een remedial teacher beschikbaar en eveneens twee derde beschikt over een orthopedagoog. De meest genoemde knelpunten die de leerlingenzorg betreffen, zijn tijdgebrek van interne hulpverleners, te hoge werkdruk bij leerkrachten en wachtlijsten bij hulpverlenende instanties.

De ib'er is in de meeste scholen de spil van de leerlingenzorg. Ib'ers zijn verantwoordelijk voor het zorgtraject in de school, begeleiden en adviseren leerkrachten en voeren overleg met ouders en externe instanties. In de school leveren zij een bijdrage aan het signaleren en diagnosticeren, stellen handelingsplannen op of helpen leerkrachten daarbij, organiseren leerlingenbesprekingen en zorgen voor de orthotheek. Een aantal ib'ers bezoekt de lessen en geeft de leerkrachten op basis daarvan advies (Smeets & Poulisse, 2003). Ook uit ander onderzoek komt naar voren dat intern begeleiders een veelheid aan taken hebben. Daarbij blijken van school tot school verschillen op te treden in het takenpakket en in de positie van de ib'er (Meijer, Roede & Van Beukering, 2001). Van Beukering, Meijer, Roede en Imants (2001) concluderen dat er hoge verwachtingen worden gesteld aan de interne begeleiding. Ib'ers worden geacht een gedragsverandering bij leerkrachten te bewerkstelligen en daarmee bij te dragen aan onderwijsvernieuwing. De auteurs wijzen erop dat interne begeleiding alleen bijdraagt aan de kwaliteit van zorg als de ib'er bijdraagt aan de professionalisering van de leerkrachten. De ib'er moet er daarom voor waken te veel bezig te zijn met hulp aan individuele leerlingen. Dat bergt namelijk het risico in zich dat leerkrachten de verantwoordelijkheid voor de zorgleerlingen afschuiven naar de ib'er. Ook moet de ib'er voldoende vaardig zijn om de begeleidende taken uit te voeren en moet deze zich gesteund weten door een sturende directie.

Greven (2000) beschrijft vijf fasen in de ontwikkeling van de interne begeleiding. De eerste fase kan worden gekarakteriseerd als 'RT+', interne begeleiding die voortkomt uit remedial teaching (RT). De interne begeleiding is daarbij gericht op het adviseren van leerkrachten bij het opstellen en uitvoeren van handelingsplannen. In de tweede fase worden instrumenten verzameld en systemen ontwikkeld ter ondersteuning van de leerkrachten. Daarbij moet worden gedacht aan leerlingvolgsystemen, systematische bespreking in teamverband van leerlingen en een orthotheek. In de derde fase fungeert de ib'er als 'collegiale consulent', die leerkrachten op individuele basis ondersteunt bij het omgaan met leerlingen met leer- en/of gedragsproblemen. De volgende stap, de vierde fase, is het functioneren van de intern begeleider als coach, die lessen bezoekt en de leerkracht op basis daarvan ondersteunt en adviseert. In de vijfde fase wordt de koppeling gelegd met doelen van de organisatie. De ib'er draagt

als ‘kenniscoördinator’ en als ‘change agent’ bij aan het optimaliseren van de leerlingenzorg en het verbeteren van de toerusting van de school door de professionalisering van het team als geheel te stimuleren.

Faciliteiten die in het kader van de leerlingenzorg van belang zijn, zijn leerlingvolgen en observatiesystemen, toetsen en lesmateriaal dat adaptief onderwijs ondersteunt. Ook de beschikbaarheid van taakuren voor ondersteuning en voor scholing kan tot de faciliteiten worden gerekend.

Deskundigheid en professionalisering

De professionaliteit van de leerkracht is een cruciaal punt als het gaat om het adequaat aansluiten bij de behoeften en vaardigheden van de leerlingen. Zo blijkt de kans op verwijzing van leerlingen groter als het leerkrachtenteam minder ervaren is (Jepma & Meijnen, 2001; Jepma, 2003). Om pedagogisch-didactische maatregelen juist toe te passen in de klas, is goed klassenmanagement een belangrijke voorwaarde. Ook moeten leerkrachten methodieken beheersen en leerstof adequaat behandelen. Zij moeten kennis hebben van het kind, doelgericht kunnen werken, minimale doelen kunnen stellen en die ook nastreven (Edelenbos & Meijer, 2002).

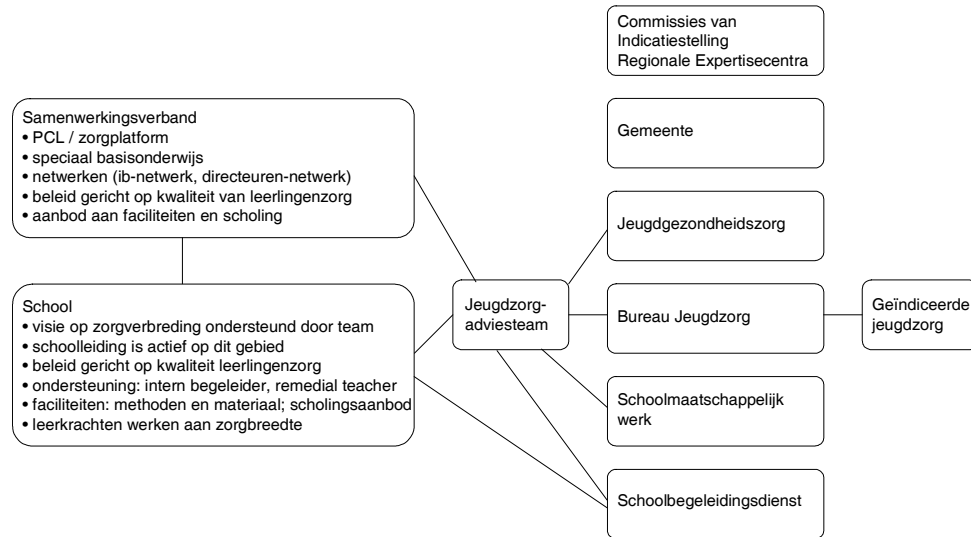
Gezien de belangrijke rol van de intern begeleider en remedial teachers, is ook hun professionaliteit van groot belang voor het functioneren van de leerlingenzorg op school. Uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (2003) bleek dat er in de scholen vooral vraag is naar scholing in het omgaan met sociaal-emotionele problematiek en aan scholing op het gebied van organisatorische vaardigheden van intern begeleiders.

2.5 Samenvatting

Om de doelen van WSNS te realiseren, dienen basisscholen het vergroten van de zorgbreedte als missie te hebben. Voorwaarden daarvoor zijn een schoolleider met visie op zorgverbreding, die tevens een actief uitdrager daarvan is, en leerkrachten die zich met de missie van de school identificeren. Een verdere voorwaarde is dat leerkrachten samen werken aan vergroting van de zorgbreedte en hun eigen deskundigheid. Ondersteuning is er in de vorm van interne begeleiding, adequate methoden en materialen, scholing en een bovenschoolse zorgstructuur. Van die bovenschoolse zorgstructuur maken externe begeleiding en samenwerking met jeugdzorg en andere relevante instanties in de regio deel uit. Figuur 2.1 geeft een overzicht.

Figuur 2.1 – Relevante actoren en factoren op het gebied van leerlingenzorg

3 Werken aan zorg rond de basisschool

3.1 Inleiding

Rond de basisschool werken verschillende instanties aan zorg voor leerlingen en aan het versterken van de mogelijkheden van basisscholen om zorg aan hun leerlingen te bieden. In paragraaf 3.2 gaan we in op de manier waarop in de vier samenwerkingsverbanden samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg tot stand komt of vorm heeft gekregen. In paragraaf 3.3 komen de overige bovenschoolse activiteiten gericht op het versterken van de kwaliteit van onderwijs en zorg in de basisscholen aan de orde. In paragraaf 3.4 beschrijven we de ervaringen van de basisscholen met het aanbod van de verschillende instanties in de regio.

3.2 Samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg

3.2.1 Opzet en deelnemers

De vier samenwerkingsverbanden staan op verschillende punten in het proces van samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. Twee verbanden (swv 1 en swv 2) zijn in een voorbereidend stadium, terwijl de twee andere verbanden op dit punt verder gevorderd zijn. Daar zijn jeugdzorgadviesteams operationeel. Deze twee verbanden verschillen van elkaar in aantal jaren ervaring met de teams, in aantal teams en in de breedte qua samenstelling van de teams.

In swv 1 is op beperkte schaal gestart met zorgteams. Het betreft een pilot van een jaar met drie zorgteams. In het komende schooljaar wordt dit aantal uitgebreid. Een zorgteam bestaat uit de ib'ers van de deelnemende scholen, de pab'er van het sbo en een psycholoog / orthopedagoog van de schoolbegeleidingsdienst. Om in dit grote samenwerkingsverband het overzicht te houden, is gekozen voor een wijkgerichte benadering. Scholen werken per wijk met elkaar samen. De zorgteams zijn daarop afgestemd. De huidige teams zijn verbonden aan vier tot acht scholen. De stap naar de jeugdzorg is daarbij nog niet gemaakt. Het is de bedoeling dat dit in de nabije toekomst wel gaat gebeuren. Uiteindelijk wordt gestreefd naar één jeugdzorgadviesteam (JAT) voor het hele swv, aangezien dat als de meest efficiënte aanpak wordt gezien. Kernpartners in de regio voor het JAT zijn Bureau Jeugdzorg, jeugdgezondheidszorg en maatschappelijk werk, waarbij het laatste in de regio is verdeeld over drie bureaus.

In swv 2 is men een stap verder. Daar wordt samen met vier andere samenwerkingsverbanden gewerkt aan de invoering van twee JAT's in de regio. Het gaat om één JAT voor dit swv en één JAT voor de overige vier samenwerkingsverbanden. Het doel van de samenwerking is één loket waar scholen contact mee kunnen opnemen als zij vragen hebben (het 'Amsterdamse model'). In het komende schooljaar gaat men van start. De volgende partijen werken samen: Algemeen Maatschappelijk Werk, GGD, Bureau Jeugdzorg, de onderwijsbegeleidingsdienst en de Samenwerkingsverbanden WSNS. De voorzitter van de PCL en de jeugdarts nemen zitting in het JAT, evenals de orthopedagoog van de onderwijsbegeleidingsdienst en een maatschappelijk werker. Er zijn ook 'vrije stoelen' in het multidisciplinaire team, o.a. voor de politie. In dit samenwerkingsverband is er geen schoolmaatschappelijk werk in de basisscholen, wel in de sbo-scholen.

In swv 3 functioneert sinds 2002 een JAT. Door het beperkte budget is het JAT vrij smal van samenstelling. Het bestaat uit de intern coördinator leerlingenzorg van de school waarvan leerlingen worden besproken, de schoolmaatschappelijk werkster van BJZ en de schoolarts van JGZ. Door de beperkte omvang van het swv (6 basisscholen), hebben vanuit BJZ en JGZ steeds dezelfde personen zitting in het JAT.

In swv 4 is men het verst gevorderd in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. In deze gemeente functioneren al tien jaar zogeheten multidisciplinaire teams (MDT's). Elke school beschikt over een MDT. Het uitgangspunt van deze teams is het bieden van zorg aan de basis, dus zo dicht mogelijk bij het kind, en het ondersteunen van intern begeleiders en leerkrachten via een handelingsgerichte insteek op school. Daarom heeft elke school een eigen MDT, dat om de vier à zes weken bij elkaar komt. Daarin zitten functionarissen die de school kennen en die in de school actief zijn. Het MDT bestaat uit een orthopedagoge van de schoolbegeleidingsdienst, een schoolmaatschappelijk werkster, een afgevaardigde van de GGD (jeugdarts) en de ib'er van de school in kwestie. Afhankelijk van de casus kan dit worden aangevuld met andere externe partijen, zoals politie of Riagg. In totaal beschikt de gemeente over 35 MDT's. Er is, wat de externe bezetting betreft, wel enige overlap tussen de teams. Een externe deelnemer zit doorgaans in vijf teams.

3.2.2 Taken en werkwijze

In swv 1 zijn de plannen voor het JAT nog niet uitgekristalliseerd. In swv 2 wordt binnenkort gestart met een JAT dat toegankelijk is via één loket. Als de school naar het loket belt, komt er binnen twee dagen iemand van Algemeen Maatschappelijk Werk de intake doen. Daarbij is voorzien in huisbezoek en het inwinnen van informa-

tie bij de school. Cases worden besproken in het multidisciplinaire team, dat wekelijks bij elkaar komt. De school krijgt daarna advies. De ‘loketmedewerkers’ worden ‘case managers’ voor de cases die zij aannemen. Zij moeten hun cases volgen. Of het noodzakelijk is dat het JAT wekelijks vergadert, moet in de praktijk blijken.

Inzet in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg

Gemeente A (swv 3) telt bijna 25.000 inwoners. In het JAT nemen de GGD en BJZ deel. BJZ levert schoolmaatschappelijk werk. De GGD is op basis van het contract met de gemeente 60 uur per jaar beschikbaar voor het JAT. BJZ heeft de beschikking over 4 uur per week, waarvan 48 uur per jaar in het JAT. Daarnaast is er buiten het JAT om 4 uur per week algemeen maatschappelijk werk beschikbaar. Het schoolbestuur investeert 48 uur per jaar in de vorm van deelname van de intern begeleiders aan het JAT.

Gemeente B (swv 4) telt 120.000 inwoners. De GGD kan jaarlijks 1100 uur inzetten (jeugdartsen en verpleegkundigen). Schoolmaatschappelijk werk wordt geleverd vanuit verschillende instellingen: 2.6 fte vanuit AMW en 4.18 fte vanuit BJZ, waarvan 720 uur per jaar inzet in de MD-teams. De schoolbegeleidingsdienst kan jaarlijks 2000 uur inzetten voor leerlingbegeleiding, waarvan 700 uur voor bijeenkomsten van de MD-teams.

In swv 3 komt het JAT op vier locaties bijeen, in de zogeheten ‘educatieve basiscentra’. Dit zijn brede scholen, die deels nog in de oprichtingsfase verkeren en waarin de basisscholen participeren. Per locatie vergadert het JAT acht maal per schooljaar. De ib’er van de school bereidt de vergaderingen voor en is voorzitter. De schoolmaatschappelijk werkster (van BJZ) maakt het verslag van de bespreking en beheert de dossiers van de kinderen die worden besproken. In de meeste gevallen zijn de ouders bij de bespreking aanwezig. De medewerkers van BJZ, JGZ en de ib’er overleggen vervolgens in aanwezigheid van de ouders over de beste aanpak. Na de bespreking krijgen de ouders een afsprakenlijstje mee.

In swv 4 worden als taken van het MDT genoemd: advisering aan school, leerkracht en ouders, coördinatie van zorg, consultatie, doorverwijzing naar jeugdhulpverlening en advisering naar de PCL. Via het MDT kan zo nodig externe hulp worden ingeschakeld. Deelnemers krijgen voorafgaand aan de bijeenkomst van het MDT informatie over de casussen die worden besproken. Tijdens de vergadering worden eerder gemaakte afspraken nagelopen. Vervolgens worden nieuwe dossiers uitgebreid besproken en er worden adviezen uitgebracht. De groepsleerkracht kan aanwezig zijn als een kind uit zijn/haar groep wordt besproken. De ouders zijn niet aanwezig.

Het werkterrein

Qua werkterrein is er bij de JAT's enige overlap met het werkterrein van andere instanties die zich met leerlingenzorg bezighouden. Zo moeten scholen in swv 2 zelf gaan beslissen of zij een leerling aanmelden bij de (brede) PCL, met het oog op PAB of verwijzing, of bij het JAT. Daarover merkt één van de betrokkenen op dat de drempel voor het JAT lager is, omdat daar niet zo uitgebreid hoeft te zijn gedocumenteerd wat de school al aan zorg heeft geboden. Het is de bedoeling dat het JAT laagdrempelig wordt, maar het is niet de bedoeling dat scholen elk probleem bij het JAT gaan neerleggen. Hierover wordt nog een voorlichtingscampagne georganiseerd. In swv 1 nemen de zorgteams de functie van de PCL over bij het toewijzen van boven-schoolse zorg. In swv 3 en 4 ontbreekt preventieve ambulante begeleiding vanuit het sbo. Daar vervullen het JAT en het MDT de adviesfunctie naar de scholen toe. In één van de verbanden noemt de coördinator als een van de voordelen van het JAT dat scholen minder vaak dure onderzoeken hoeven te laten doen. Een andere deelnemer in het JAT wijst er juist op dat scholen soms oneigenlijk gebruik maken door het JAT in te schakelen in plaats van de schoolbegeleidingsdienst.

Wat in de JAT's formeel ontbreekt, is de preventiefunctie. Deze is in andere projecten of geldstromen ondergebracht. Het JAT wordt wel als een vorm van 'secundaire preventie' gezien. Het moet ervoor zorgen dat de problematiek niet ernstiger wordt. Er wordt ook opgemerkt dat de JAT's een meer signalerende functie moeten krijgen. Daarbij zou schoolmaatschappelijk werk een rol kunnen vervullen, aangezien dat dichtbij de scholen staat en voor ouders relatief laagdrempelig kan zijn, bijvoorbeeld via het houden van spreekuur op school. Om preventief te werken, moet je meer in de scholen aanwezig zijn, zo merken betrokkenen op.

Het vervolg op bespreking in het JAT

Het vervolg op de bespreking in het JAT kan bijvoorbeeld een gesprek met een psycholoog zijn of een uitgebreid gesprek bij BJZ. Ook kan de schoolmaatschappelijk werkster van BJZ proberen om met ouders samen een probleem op te lossen in maximaal vijf contacten (het 'vijf-gespreksmodel'). Dat kan doorverwijzing voorkomen. BJZ kan zo nodig een indicatie voor geïndiceerde jeugdzorg afgeven. In één van de verbanden voert de schoolmaatschappelijk werkster van tijd tot tijd observaties in de klas uit. Zij kijkt dan hoe het kind reageert op andere kinderen en hoe de leerkracht en het kind met elkaar omgaan. Daarna kan zij de leerkracht coachen. Een taak van het JAT is het afgeven van signalen als een school tekortschiet of als er regelmatig klachten van ouders over de school zijn. Indien de GGD over psychologen beschikt, kunnen ook zij voor kortdurende hulpverlening worden ingeschakeld. Dit biedt mogelijk-

heden om (een gedeelte van) diagnostiek te verzorgen. Ook worden activiteiten op het gebied van opvoedingsondersteuning, waaronder video-hometraining, genoemd. Daar kan het JAT naar verwijzen. Als ouders problemen met een school hebben, kan schoolmaatschappelijk werk bemiddelen.

De positie van ouders

Ouders vormen een belangrijke partij in de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg. Ouders moeten vooraf toestemming geven voor bespreking van hun kind in een JAT. Om problemen achteraf te voorkomen, wordt de ouders vanuit school verzocht schriftelijk toestemming te verlenen. Doen zij dat niet, dan kan hun kind alleen op basis van geanonimiseerde informatie in het JAT worden besproken. Ook kan ouders worden gevraagd schriftelijk toestemming te geven voor het uitwisselen van informatie tussen deelnemende instellingen over het kind. Als ouders niet meewerken, is het de taak van de school hen over te halen. In ernstige gevallen kan de school een zorgmelding doen bij BJZ. Uiteindelijk kan dan de Raad voor de Kinderbescherming worden ingeschakeld. De ervaring in de JAT's is dat ouders doorgaans wel hun medewerking willen verlenen of daartoe te bewegen zijn. Als ouders worden doorverwezen naar externe instanties, is het hun verantwoordelijkheid de school over de voortgang te informeren. Ouders worden gestimuleerd om die informatie te geven. Meestal is dat geen probleem, zo melden medewerkers van JAT's.

In swv 3 worden ouders zoveel mogelijk vanaf het begin bij het geheel betrokken. In de meeste gevallen zijn de ouders daar bij de bespreking van hun kind in het JAT aanwezig. Na de bespreking krijgen zij een afsprakenlijstje mee. In swv 4 wordt onderzocht of ouders bij de bespreking in het MDT kunnen zijn, zodat zij vroeg bij het proces betrokken worden. Daar is het niet gebruikelijk dat ouders de besprekingen bijwonen. Eén van de betrokkenen vindt nadrukkelijk dat ouders wel een plek moeten krijgen bij de besprekingen. Het gaat immers om hun kind. Nu verloopt de terugkoppeling aan de ouders daar via de ib'er. Er zijn ook argumenten tegen het uitnodigen van ouders bij de vergaderingen van het JAT. Het verschijnen voor een brede commissie van deskundigen kan een drempel vormen. In dat opzicht wordt de smalle samenstelling van het JAT in swv 3 als voordeel gezien. In één van de (startende) JAT's staat het ondersteunen van leerkrachten bij psychosociale problematiek van leerlingen voorop. De aanwezigheid van ouders bij de bespreking ligt dan minder voor de hand, zo is de gedachte. Het uitgangspunt is dat het goed is om één aanspreekpunt te hebben voor de ouders en om in het JAT af te spreken dat iedereen dezelfde boodschap heeft. Er wordt ook op gewezen dat ouders van leerlingen met psychosociale problemen zelf vaak in het verleden ervaringen hebben opgedaan met hulpverlenende instanties. Dat kan belemmerend werken om hun eigen kinderen

daarheen te sturen. De zogeheten ‘probleemouders’ krijgen bovendien vaak al meer hulpverleners over de vloer. Het is van belang om dergelijke achterliggende overwegingen boven tafel te krijgen. Ook is het wenselijk dat de activiteiten van de verschillende instanties in dergelijke gevallen worden gecoördineerd en op elkaar afgestemd.

3.2.3 Het doorlopen traject

De trajecten die de vier samenwerkingsverbanden op weg naar samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg hebben doorlopen, verschillen.

In swv 4 is men tien jaar geleden al van start gegaan. De oorsprong van de samenwerking lag bij scholen die met het onderwijsachterstandenbeleid te maken hadden. Vrij snel daarna is het aantal teams uitgebreid. Sinds het schooljaar 1997/1998 beschikken bijna alle basisscholen in de gemeente over een MD-team. De coördinatie van de teams liet echter te wensen over. De deelnemende organisaties hadden onderling geen contact over de teams. De teams functioneerden weliswaar naar tevredenheid, maar zijn een eigen leven gaan leiden. Daardoor werken ze verschillend, onder meer wat de verslaglegging en het verspreiden van informatie betreft. Wie de coördinatie op zich zou moeten nemen, was de betrokken partijen niet duidelijk. Met het oog op de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg zou Bureau Jeugdzorg als coördinerend orgaan voor de hand liggen. Gezien de manier waarop de MD-teams vervlochten zijn met de samenwerkingsverbanden WSNS, zou er ook iets te zeggen zijn voor een coördinerende rol van de samenwerkingsverbanden. Om meer uniformiteit in de manier van werken te realiseren en mede door onduidelijkheid over de gevolgen van de invoering van de Wet op de Jeugdzorg, heeft de gemeente voor twee jaar een coördinator aangesteld om de MD-teams meer sturing te geven. Daar is begin dit jaar mee gestart. De gemeente moet als ‘smeerolie’ werken. Er is een convenant opgesteld dat de neerslag vormt van de uitgangspunten en van tien jaar functioneren van de teams. Nu wordt gewerkt aan een werkdocument dat moet zorgen voor meer uniformiteit in de werkwijze en dat de basis moet vormen voor standaardisering en verdere professionalisering. Ook moet helderder worden wie welke taken uitoefent. De gemeente fungeert nu dus – tijdelijk – als onafhankelijk sturend orgaan.

In swv 3 functioneert het JAT nu twee jaar. Het is ontstaan vanuit de behoefte aan het verbeteren van signalering, diagnostiek en hulpverlening aan kinderen en hun gezinnen. Het initiatief lag bij het samenwerkingsverband.

In de beide met JAT’s startende verbanden is een verschillende aanpak gevolgd. In swv 1 is het uitgangspunt gehanteerd dat je klein moet beginnen. Vanuit het samen-

werkingsverband is men eerst met ib'ers en de schoolbegeleidingsdienst om de tafel gaan zitten. In combinatie met de inbreng vanuit het sbo is daaruit een pilot voortgekomen met zorgteams in een deel van het samenwerkingsverband. De volgende stap was het zoeken naar aansluiting met de jeugdzorg. Er is een conferentie georganiseerd waaraan de beoogde kernpartners, de scholen (directie en ib'ers) en de rec's hebben deelgenomen. Daar is de bereidheid tot samenwerking uitgesproken en is geïnventariseerd wat scholen verwachten van jeugdhulpverlening en wat zij de jeugdhulpverlening bieden (zie tekstkader). Vervolgens is contact met de provincie gezocht. Er is door JGZ een aanvraag bij de provincie gedaan voor een dekkend netwerk van 0-18 jaar. Voor de leeftijd van 4-12 jaar gaat het samenwerkingsverband afspraken maken met de kernpartners. In het schooljaar 2004/2005 gaat de discussie plaatsvinden over de toekomstige samenwerking. Er wordt nog verder gewerkt aan draagvlak. Sommige scholen vinden dat de zorgteams zijn opgelegd. Er wordt erkend dat het moeilijk is om de meerwaarde van de zorgteams te meten.

Verwachtingen van scholen

Tijdens een conferentie is in swv 1 geïnventariseerd wat scholen verwachten van de samenwerking met jeugdzorg en wat zij zelf aan die samenwerking verwachten te kunnen bijdragen.

De meest genoemde verwachtingen:

- een duidelijke procedure;
- één loket;
- een vaste contactpersoon;
- snelle en doelmatige hulp.

Wat scholen aangeven zelf vooral te kunnen bieden:

- een goed dossier;
- een goede hulpvraag;
- signalering;
- een goede zorgstructuur.

In swv 2 is het initiatief uitgegaan van het bestuur van het samenwerkingsverband en van een besturenorganisatie in de provincie. Evenals in swv 1 ligt de voortrekkersrol bij het samenwerkingsverband, zij het dat hier vijf verbanden samen optrekken. Er is een basisplan gemaakt. Daarna is een werkconferentie gehouden waaraan de betrokken instellingen, gemeenten, de provincie, scholen en besturen hebben deelgenomen. Na de conferentie zijn twee coördinatoren van de samenwerkingsverbanden bij alle instellingen gaan praten. Daarin is veel energie geïnvesteerd, evenals in het ambtelijk overleg Jeugdbeleid van de gemeenten. Het gaat om zeventien gemeenten, waarvan elf in dit samenwerkingsverband. De scholen worden over de voortgang geïnformeerd via de bijeenkomsten van directeuren en ib'ers. De betrokken instellingen zijn verte-

genwoordigd in een projectgroep. Daaruit is een werkgroep voortgekomen (hoofd GGD, directeur BJZ, 2 coördinatoren, ambtenaren), die profielen voor de deelnemers aan de JAT's en convenanten gaat uitwerken. De startfase is van september 2004 tot januari 2005. In die fase wordt een projectmanager aangesteld die de regio goed kent en deskundig is op dit gebied. Er wordt gestreefd naar januari 2005 als officiële startdatum. Het project maakt gebruik van startgelden van de provincie. Na de aanloopperiode komt de bekostiging uit de budgetten van de samenwerkingspartners. Na drie jaar moet het geheel structureel functioneren. In de startfase en vóór het aflopen van de subsidieperiode zijn evaluaties gepland.

3.2.4 Pluspunten en aandachtspunten

De plus- en aandachtspunten kunnen in vier groepen worden ondergebracht: punten die met de houding van de scholen te maken hebben, punten die het functioneren van de teams betreffen, punten die met het budget te maken hebben en punten die betrekking hebben op afstemming.

De houding van de scholen

Door verschillende betrokkenen bij JAT's wordt gewezen op verschillen in houding tussen scholen. De gerichtheid op zorg verschilt van school tot school. Hetzelfde geldt voor het gebruik van het JAT. In een van de verbanden zijn sommige scholen na de start van het JAT daarvan meteen enthousiast gebruik gaan maken, terwijl andere scholen zich meer gereserveerd opstelden. Scholen staan ook niet allemaal open voor kritiek vanuit het JAT. Als scholen of leerkrachten zelf mede schuldig zijn aan de problematiek, kan het moeite kosten om de scholen dat te doen inzien. Ook de mate waarin scholen ouders wijzen op het bestaan van het JAT, verschilt. Sommige scholen ontkennen dat er problematiek is waarbij advies van het JAT nodig is. Ouders komen pas naar het JAT nadat de school het initiatief heeft genomen. In een van de betrokken gemeenten gaat BJZ scholen die opvallend weinig gebruik maken van het JAT, benaderen om na te gaan waarom dat zo weinig gebeurt.

Functioneren van de teams

In de twee verbanden waar structurele samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg is gerealiseerd, is men erg tevreden over het functioneren daarvan. Door samenwerking tussen verschillende disciplines kunnen problemen vanuit verschillende invalshoeken worden besproken. Bovendien ervaart men dat het JAT bijdraagt aan de samenwerking tussen externe zorginstellingen en het basisonderwijs, dat een belang-

rijke ‘vindplaats’ vormt. Ook bevordert de aanwezigheid van jeugdzorgadviesteam een meer uniforme werkwijze op het gebied van leerlingenzorg in de basisscholen. De laagdrempeligheid wordt als een belangrijk pluspunt gezien. Voor ouders is de stap naar het JAT gemakkelijker dan de stap rechtstreeks naar de jeugdzorg. Bovendien zijn de lijnen naar externe hulpverleners korter geworden. Daarbij wordt opgemerkt dat moet worden opgepast dat ouders het JAT niet als voorpost van de jeugdzorg gaan zien. Ook wijst een van de betrokkenen erop dat ouders Bureau Jeugdzorg als bedreiging kunnen zien. Daarom is het beter het schoolmaatschappelijk werk niet nadrukkelijk als onderdeel van BJZ te presenteren.

De omvang en samenstelling van het JAT vormen een belangrijk aandachtspunt. In één van de verbanden is het JAT vrij smal van samenstelling, gezien de beperkingen die het budget oplegt. De beperkte omvang heeft als nadeel dat van de betrokkenen een brede kennis wordt gevraagd van problematiek en van het aanbod aan hulpverlening. In beide in het onderzoek bezochte verbanden met een functionerend jeugdzorgadviesteam wordt de geestelijke gezondheidszorg in het team vertegenwoordigd door de schoolarts. Eén van de betrokkenen geeft de voorkeur aan het toevoegen van een kinderpsychiater of psycholoog aan het JAT. Een ander beschouwt de smalle samenstelling van het JAT juist als een voordeel, aangezien dit de laagdrempeligheid bevordert. Het is voor ouders moeilijk hun verhaal te doen voor deskundigen. Naarmate er meer deskundigen bij de bespreking zijn, wordt die drempel hoger. Een ander aandachtspunt is dat het functioneren van het JAT erg afhankelijk is van de inzet van externe partijen en van (de kwaliteit van) de ib’er.

Een knelpunt dat in een van de verbanden wordt gesignaleerd, is dat er enorm veel personeelwisselingen zijn geweest bij de deelnemers vanuit het schoolmaatschappelijk werk in de jeugdzorgadviesteam. Dergelijke wisselingen bedreigen het voortbestaan van de teams, doordat het vertrouwen bij leerkrachten en ouders afneemt. Het probleem bij een vast team met een beperkte omvang is dat er problemen optreden bij ziekte van deelnemers aan het team. Vervangers zijn dan vaak niet beschikbaar of niet ingevoerd in de materie.

Soms zijn de verwachtingen van scholen en ouders te hoog gespannen en kan het team die niet waarmaken. Het komt voor dat leerlingen lang in het JAT in behandeling blijven. Bij doorverwijzing naar BJZ of de geïndiceerde jeugdzorg vormen wachtlijsten een knelpunt. Ook uit de verbanden die nog geen JAT hebben, komen klachten over lange wachttijden bij bepaalde vormen van intensieve zorg. Een probleem is dat er tijdens de wachttijd niet of nauwelijks aan de problematiek wordt gewerkt. Daarnaast komt het voor dat er nog te weinig bewaking van de voortgang is. Ouders kunnen alleen geholpen worden als ze erkennen dat ze een probleem hebben

en als ze zelf willen dat het wordt opgelost. Als ouders niet op een afspraak met een zorgverlenende instelling verschijnen, komt het voor dat daar niet onmiddellijk melding van wordt gemaakt.

Een ander punt is dat de vergaderingen van het JAT niet altijd als efficiënt worden ervaren. Verschillende betrokkenen vinden dat er vaak te lang over hetzelfde kind wordt gesproken, dat iedere deskundige zijn of haar zegje wil doen en dat er te uitgebreid wordt teruggekomen op kinderen die al eerder besproken zijn. Er wordt op gewezen dat vooral leerkrachten de neiging hebben om uitgebreid te verhalen over de problematiek van de leerling in kwestie, waarbij de informatie niet altijd relevant is.

Het budget

Door beperkte budgetten worden grenzen gesteld aan de activiteiten die in het kader van of als vervolg op het JAT kunnen worden uitgevoerd. Voor schoolmaatschappelijk werk in swv 3 zijn per week 2 uur beschikbaar voor besprekingen en 2 uur voor het bijwerken van dossiers, lesobservaties en contactmomenten met ouders. De schoolmaatschappelijk werkster ervaart dat als te weinig. Het zou goed zijn als er iemand tijdens de vergadering notuleert en daarna de dossiers bijwerkt. Dat zou tijdswinst opleveren voor de schoolmaatschappelijk werkster. In een ander samenwerkingsverband wordt melding gemaakt van een wat terughoudende opstelling bij BJZ qua uren die men wil investeren in het JAT. Een van de coördinatoren wijst op bezuinigingen bij externe instellingen, waardoor de druk op het WSNS-budget steeds groter wordt. Als voorbeelden noemt hij maatschappelijk werk en motorische remedial teaching. Als scholen straks zelf zorg moeten gaan inkopen, bestaat de vrees dat er scholen zullen zijn die andere prioriteiten gaan stellen. Een ander aandachtspunt is de 'financiële tweedeling in de zorg', zoals dat wordt genoemd. Sommige verrichtingen worden niet of slechts gedeeltelijk vergoed. Dat kan voor ouders een extra drempel opwerpen bij het inschakelen van een psycholoog of therapeut.

Afstemming

Een punt dat de afstemming binnen JAT's bemoeilijkt, is de verdeling van taken over verschillende instanties in de regio. Zo is in één van de verbanden maatschappelijk werk over drie bureaus in de regio verdeeld. Bij de vorming van JAT's moeten met alle drie afspraken worden gemaakt. In een ander verband is het algemeen maatschappelijk werk over twee instellingen verdeeld. Een vergelijkbaar probleem dient zich aan als meer gemeenten bij het JAT moeten worden betrokken. Daarbij kan zich als complicerende factor voordoen dat gemeenten tot verschillende BJZ-regio's behoren. Eén van de verbanden heeft bovendien te maken met gemeentelijke herindeling

in de regio. Ook binnen een en dezelfde gemeente kan de samenwerking tussen onderwijs en welzijn echter moeizaam verlopen, doordat daar verschillende gemeentelijke afdelingen en beleidsterreinen bij betrokken zijn.

Afstemming tussen de verschillende instellingen wordt daarnaast bemoeilijkt doordat er verschillende dossiers per kind zijn en doordat uitwisseling van informatie en soms ook het bespreken van casussen wordt bemoeilijkt door de verschillende privacyregelingen van de betrokken organisaties. Er wordt onderkend dat scholen behoefte hebben aan meer informatie over leerlingen die extern zorg krijgen, maar de instellingen zijn gebonden aan de toestemming van de ouders. Er wordt ook op gewezen dat het niet noodzakelijk is dat scholen over alle informatie beschikken, aangezien niet alles relevant is en ouders recht hebben op privacy. Als voorbeeld wordt genoemd dat een school niet hoeft te weten of een kind onder toezicht is gesteld. Het is moeilijk om dat aan de scholen duidelijk te maken. In één van de betrokken regio's beschikt de jeugdgezondheidszorg over een doorlopend dossier van 0 tot 19 jaar. Daarnaast is er een goed functionerend terugkoppelingssysteem bij verwijzing en is er goed contact tussen BJZ en de jeugdgezondheidszorg. De terugkoppeling vanuit de geïndiceerde zorg laat echter veel te wensen over. De communicatie daarmee verloopt moeizaam. Voor de jeugdgezondheidszorg is het een voordeel dat men kan beschikken over de gegevens van de consultatiebureaus. Deze informatie kan echter niet zonder toestemming van de ouders in het JAT worden gebruikt.

3.3 Kwaliteitszorg in de samenwerkingsverbanden

3.3.1 Meten

Zowel bij de scholen als bij de besturen is kwaliteitszorg hoger op de agenda komen te staan, zo wordt door coördinatoren van samenwerkingsverbanden opgemerkt. Op het gebied van het meten van de kwaliteit van onderwijs en leerlingenzorg met behulp van een zorgscan spelen twee van de vier verbanden geen voortrekkersrol. Liever stelt men zich faciliterend op en laat de besturen of scholen de uiteindelijke keus. Er zijn zorgscans beschikbaar, maar het gebruik daarvan wordt niet dwingend voorgeschreven. Een van de coördinatoren ziet liever dat informatie wordt uitgewisseld door ib'ers en in zorgteams, aangezien de resultaten van een zorgscan een half jaar later al weer heel anders kunnen zijn.

In het kleinste van de vier verbanden vallen de scholen onder één bestuur, waarbij tevens een bovenschools directeur is aangesteld. Hier is de bovenschoolse invloed op kwaliteitsbeleid groter. Elke twee jaar wordt in de scholen een zorgscan afgenomen.

Ook in het laatste samenwerkingsverband wordt meer sturing van bovenaf gegeven aan (het meten van) kwaliteitszorg. Gefinancierd met de plaatsingsgelden is in 2001 in alle scholen een nulmeting uitgevoerd. Daarbij is een door Iselinge ontwikkeld instrument gebruikt. Dat bestrijkt vijf velden: interne begeleiding, management van zorg, contacten met ouders, jonge risicokinderen en de rol van het sbo. Daarna is een tweedaagse gehouden met alle directies. Daar bleek behoefte te zijn aan een gezamenlijke kwaliteitszorg. Met Iselinge is vervolgens een kwaliteitskaart leerlingenzorg (een voor bas en een voor sbo) ontwikkeld. Het gaat om een variant op de methodiek van Kees Bos. Alle scholen hebben in 2003 de kaart ingevuld. Dat gebeurt weer in 2005 en 2007. Er blijkt wel wat ruis in de resultaten te zitten. Niet alle scholen vullen de kaart op dezelfde manier in, zo heeft de coördinator geconstateerd.

Naast de zorgscans hebben samenwerkingsverbanden andere manieren om zicht te houden op de kwaliteit van de leerlingenzorg in de basisscholen. In één van de verbanden moeten alle ib'ers jaarlijks een zorgjaarverslag opstellen. Daarnaast is er een PCL-monitor over de verwijzingsproblematiek. De verwijzingscijfers van de basisscholen worden in het zorgplan opgenomen en er wordt gezocht naar trends. Eén van de vier verbanden beschikt over een brede PCL. Deze heeft een monitor- en adviesfunctie op het gebied van leerlingenzorg en de omvang van de verwijzing. In een van de verbanden met een smalle PCL functioneert een voorbereidingsteam voor de PCL, de V-PCL. Dit team verzamelt twee maal per jaar informatie over het zorgprofiel van de basisscholen. De omvang van de verwijzing door de basisscholen in het verband wordt vanuit het coördinatiebureau gevolgd. Bovendien worden verslagen van schoolbezoeken door de Inspectie van het Onderwijs verzameld en bestudeerd. Ook het JAT wordt door een van de coördinatoren genoemd als orgaan dat meer inzicht biedt in de zorgcapaciteit van de verschillende scholen en van verschillende leerkrachten.

3.3.2 Communiceren en afstemmen

De samenwerkingsverbanden vervullen een belangrijke functie in het bevorderen van de communicatie tussen de basisscholen. Ook werken zij aan afstemming van de werkwijze van scholen en aan afstemming met andere instanties.

Communicatie en afstemming in het samenwerkingsverband

In de twee grote verbanden zijn scholen geclusterd in kleinere werkverbanden. In swv 1 werken de scholen per wijk samen. Oorspronkelijk, na de fusie van drie samenwerkingsverbanden tot één verband, waren er drie ib-netwerken. Deze zijn in 1999 opge-

heven, waarna op de wijkgerichte aanpak is overgegaan. In swv 2 vormen de gemeenten de clusters. Er is in elk cluster een directieoverleg en een ib-overleg. De ib'ers zijn het aanspreekpunt voor de zorg. Dit overleg komt drie maal per jaar bij elkaar. Ook zijn er terugkombijeenkomsten voor directeuren en ib'ers, waar informatie wordt gegeven over de voortgang van het gezamenlijke project waarin de scholen werken aan het versterken van hun zorgstructuur.

Het op één na kleinste verband beschikt over een ib-netwerk, maar er is geen structureel directieoverleg. De orthopedagoge en de zorgtrajectbegeleider hebben regelmatig contact met de scholen. In het kleinste samenwerkingsverband is er een bovenschools platform leerlingenzorg (BPLZ). Daarin zitten vertegenwoordigers van de basisscholen (vooral ib'ers) en de sbo-school. Dit platform komt wekelijks bij elkaar. Het fungeert als denktank. Als een school een leerling wil verwijzen, wordt deze in het BPLZ ingebracht. De PCL heeft een smalle taakstelling. Doordat alle scholen onder hetzelfde bestuur staan, zijn de lijnen kort. Het BPLZ en de MT's hebben regelmatig studiedagen.

Het streven naar een uniforme manier van werken komt deels naar voren in afspraken die gezamenlijk worden gemaakt en deels in faciliterende activiteiten vanuit het samenwerkingsverband. Een voorbeeld van een afspraak is dat alle scholen voor de kernvakken gebruik maken van het Cito-LVS. Een faciliterende activiteit is de ontwikkeling van protocollen en procedures, bijvoorbeeld ten behoeve van informatie aan ouders. Scholen zijn niet verplicht daar gebruik van te maken, maar zij kunnen er hun voordeel mee doen en het scheidt samenhang. In één van de verbanden wordt in alle scholen gewerkt met een groeidossier, dat inmiddels ook digitaal beschikbaar is. Daarin worden vijf zorgniveaus onderscheiden (zie tekstkader). In het groeidossier wordt op een uniforme manier alle informatie opgenomen over onderzoeken en over zorg die aan leerlingen is geboden (psychodiagnostisch onderzoek, gedragsvragenlijst, verslagen van het MD-team, uitdraaien van het Cito-LVS, resultaten van methodengebonden toetsen en de aanmeldingslijst van de ouders).

Zorgniveaus

In één van de samenwerkingsverbanden wordt gebruik gemaakt van een indeling in vijf zorgniveaus:

- niveau 1: adaptief onderwijs / zorg in de groep door de leerkracht
- niveau 2A: interne leerlingenzorg (ib'er), consultatie, didactisch onderzoek, handelingsplan
- niveau 2B: externe leerlingenzorg, multidisciplinair team
- niveau 3: zorg in gemeenschappelijke voorzieningen (in de basisschool)
- niveau 4: speciale zorg in onderwijs en/of jeugdhulpverlening (buiten de basisschool)

Samenwerking en afstemming met externe instanties

Over de samenwerking met de rec's is men niet onverdeeld positief. In de twee verbanden waar JAT's functioneren, zijn de rec's daar niet bij betrokken. Ook in het binnenkort met een JAT startende verband blijven de rec's daar nog buiten, al is er wel een directe lijn tussen het samenwerkingsverband en de rec's, met vaste contactpersonen. In het verband waar de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg het minst ver is gevorderd, is er een gezamenlijke JRK-afdeling, waar gebruik wordt gemaakt van de deskundigheid van de PI-school. Voor de observatie van jonge leerlingen werden tot nu toe deskundigen van het PI ingezet. Door LGF is dat komen te vervallen. Nu is een beredeneerde afwijking nodig om voor faciliteiten van het PI in aanmerking te komen. Kritiek die wordt geleverd op de rec's, is dat de verwijzingsprocedures erg lang duren en dat ouders alles zelf moeten regelen. Het verwijzingstraject wordt 'een crime' genoemd. Bovendien heeft men in één van de verbanden de ervaring dat er nu leerlingen van het rec terugkomen die volgens het rec niet aan de LGF-criteria voldoen en die in het sbo zouden moeten worden geplaatst. In één verband wordt gewerkt aan intensieve samenwerking tussen de PCL en de CvI's. In de grotere verbanden is een complicerende factor dat niet alle scholen met dezelfde rec's te maken hebben. Dat bemoeilijkt de afstemming.

In twee verbanden wordt gewerkt aan een betere aansluiting tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs, door een procedure of protocol voor overdracht te ontwikkelen. In één verband wordt al samengewerkt op het gebied van de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs. Daar bestaan nu ook plannen voor de zorgteams in het basisonderwijs en het swv-vo om meer gezamenlijk te gaan werken.

In de twee verbanden met een JAT wordt gewerkt aan de afstemming tussen het voorschoolse traject en het basisonderwijs. In het ene verband, waar het voorschoolse traject een eigen MD-team heeft, gebeurt dat via het coördinatorenoverleg van de MD-teams, in het andere verband wordt eraan gewerkt om de peuterspeelzaal bij het JAT te betrekken.

3.3.3 Ondersteunen en versterken

Samenwerkingsverbanden kunnen verschillende activiteiten ontplooiën om basisscholen te ondersteunen en om de kwaliteit van de leerlingenzorg in basisscholen te versterken.

Begeleiding en ondersteuning

Een vorm van ondersteuning die landelijk door veel verbanden wordt ingezet, is preventieve ambulante begeleiding (pab) door medewerkers van het speciaal basisonderwijs. Opvallend is dat er in de beide bezochte samenwerkingsverbanden waar een JAT functioneert, geen pab beschikbaar is. Dat wordt geweten aan gebrek aan budget daarvoor. In de twee andere verbanden is op aanvraag wel pab beschikbaar. Aanvragen daarvoor moeten worden ingediend bij de PCL. In het samenwerkingsverband dat deels op zorgteams is overgestapt, moeten scholen die over een zorgteam beschikken, pab bij dat team aanvragen. De coördinator van dat verband ziet een verandering in de rol van de pab'ers. Van oorsprong waren zij vooral collegiaal consultant, maar nu zijn ze meer naar een rol van coach toegegroeid. Ook signaleert hij een trend naar minder aanvragen van pab, maar intensievere trajecten. De coördinator merkt op dat het moeilijk is om goede pab'ers vast te houden. Om binding met het sbo te houden, moeten zij een deel van hun weektaak in de sbo-school verrichten, waardoor ze zich niet volledig op pab kunnen toelagen. Een mogelijke oplossing daarvoor ziet de coördinator in het rechtstreeks verbinden van pab'ers aan het samenwerkingsverband in plaats van aan het sbo.

In één van de verbanden waar geen pab beschikbaar is, worden de scholen vanuit het coördinatiebureau van het samenwerkingsverband ondersteund door de orthopedagoge en de zorgtrajectbegeleider. De orthopedagoge doet psychologische onderzoeken bij kinderen die naar de PCL worden doorverwezen, voert gesprekken met ouders en scholen en doet eventuele extra onderzoeken en observaties waar de PCL om verzoekt. Ook is zij verantwoordelijk voor de bovenschoolse orthotheek in het samenwerkingsverband. De zorgtrajectbegeleider draagt zorg voor het goed verlopen van het verwijzingstraject. Hij onderhoudt contacten met externe instanties en personen die bij het verwijzingstraject betrokken zijn (waaronder rec's en md-teams), met ouders en met scholen. Daarnaast coördineert hij het netwerk van intern begeleiders in het verband en is hij verantwoordelijk voor de organisatie van de scholing van ib'ers.

Versterken

Zoals eerder is aangegeven, verschillen samenwerkingsverbanden in de mate waarin zij zich bezighouden met kwaliteitsbeleid. De coördinator van swv 1 zegt geen apart kwaliteitsbeleid in het samenwerkingsverband te voeren, omdat dat een zaak van de schoolbesturen is. De coördinator signaleert en informeert, maar gaat niet op de stoel van het bestuur zitten. In dit samenwerkingsverband worden wel eisen gesteld aan de kwaliteit van de ib'ers en de pab'ers. Er worden voor nieuwe ib'ers aparte bijeenkom-

sten georganiseerd en er zijn opleidingsmodules ingekocht voor ib'ers. Netwerken interne begeleiding of zorgteams spelen een belangrijke rol bij het uitwisselen van specifieke deskundigheid van basisscholen, bijvoorbeeld op het gebied van dyslexie of hoogbegaafdheid. Voor de basisscholen is op aanvraag schoolvideo-interactiebegeleiding beschikbaar. Dit wordt verzorgd door medewerkers van de sbo-scholen, die ook pab verzorgen.

In swv 2 heeft het verband wel een centrale positie in het kwaliteitsbeleid. Hier hebben scholen op basis van de nulmeting een scholingsadvies gekregen en is een scholingsaanbod samengesteld. Deels gaat het om bestaand aanbod en deels is het ontwikkeld. Door inkoop door het samenwerkingsverband kan de scholing goedkoper worden aangeboden. Scholen hebben zich verplicht om aan scholing op het gebied van management van zorg deel te nemen. In het eerste jaar had de scholing betrekking op alle vijf aspecten die in de inventarisatie aan bod zijn gekomen. In het tweede jaar is de scholing meer leerkrachtgericht. Komend schooljaar heeft de scholing betrekking op de zorg voor het jonge kind en op de communicatie met ouders. De scholing is teamgericht en verankerd in het beleid van de scholen. Ook in dit swv wordt ingezet op een kwalitatief goede interne begeleiding. Men ziet de ib'ers samen met de directeuren als de 'tandem van de onderwijsvernieuwing'. Het verband stelt tijd beschikbaar voor de ib'ers, door fre's aan de scholen over te dragen. Daardoor hebben de scholen meer ruimte voor interne begeleiding. Ook via scholing en de ib-netwerken wordt ingezet op het versterken van de interne begeleiding. De ib'ers moeten groeien naar een rol als coach, zo is het streven. Er wordt ook gewerkt aan intervisie van scholen, waarbij de teams bij elkaar gaan kijken. Tevens zijn er facultatieve thematische bijeenkomsten voor ib'ers, die door de pab'ers worden georganiseerd. Deze hebben betrekking op praktische zaken op het gebied van leerlingenzorg. De onderwerpen daarvan worden bepaald op basis van de besprekingen in de ib-clusters en op basis van zaken die uit de verzoeken om verwijzing van leerlingen blijken. Bovendien zijn er 'kwaliteitskringen' voor directies en ib'ers, waar ervaringen worden uitgewisseld en nieuwe werkwijzen op het gebied van management van zorg worden ontwikkeld.

In swv 3 is het uitgangspunt dat de teams niet leren van hulpverlening die buitenshuis gebeurt. Dat is een argument voor het zoveel mogelijk op school bieden van hulp. Er wordt ingezet op integrale kwaliteitsverbetering, waarbij de nadruk ligt op het versterken van de vaardigheden van leerkrachten in het omgaan met verschillen. Daarbij staat het pedagogisch-didactisch handelen van de leerkracht centraal. Scholen maken jaarlijks een professionaliseringsplan en evalueren de uitvoering van het voorgaande plan. Zij rapporteren aan de bovenschools directeur. Aangezien het samenwerkings-

verband niet over een JRK-afdeling beschikt, wordt de leerkrachten een opleiding aangeboden die is gericht op het werken met jonge risicoleerlingen.

Ook in swv 4 wordt via scholing en de netwerken vooral ingezet op de rol van de ib'er. In dit swv is het voor ib'ers verplicht om de ib-opleiding te volgen. Op een aantal scholen is gestart met consultatieve leerlingbegeleiding door de schoolbegeleidingsdienst. Daarbij richt men zich op de instructiebehoefte van de leerling en de interactie tussen leerkracht en leerling. Ook is schoolvideo-interactiebegeleiding beschikbaar. Daarbij worden video-opnames gemaakt in de klas, waarbij een schoolbegeleider achteraf de interactie tussen leerkracht en leerlingen bespreekt. Wat scholing betreft, is er een beperkt aanbod aan korte cursussen. Verder is het scholingsbeleid zaak van de scholen.

Veel-verwijzende scholen

Eén van de coördinatoren heeft met veel-verwijzende scholen gesprekken gevoerd om te zoeken naar oplossingen voor de hoge verwijzing. Ook is een gesprek gevoerd met een weinig-verwijzende school. Volgens de coördinator is vooral de manier waarop leerkrachten over zorgleerlingen denken van invloed op het aantal verwijzingen. Ook de teamleider is van belang. Het openbaar maken van de verwijzingscijfers helpt bij het terugdringen van de verwijzing. Deze cijfers worden in het zorgplan opgenomen. In één van de verbanden wordt nog beleid ontwikkeld dat is gericht op veel-verwijzende scholen. Het uitgangspunt is dat wordt gezocht naar de gemeenschappelijkheid in de verwijzingen en dat het beleid daarop inspeelt. Een ander samenwerkingsverband heeft volgens de coördinator geen scholen die opvallend veel verwijzen. Er zijn wat gemeenten in het verband met een hogere verwijzing, maar dat past bij de samenstelling van de leerlingenpopulatie. Ook zijn er verschillende kleine scholen. Als die een leerling verwijzen, is dat meteen al een hoog percentage.

Eén van de coördinatoren wijst erop dat je in WSNS problemen krijgt als een school bovenmatig verwijst. Andere scholen moeten dan dubbel solidair zijn: ze betalen mee aan de plaatsing van de verwezen leerlingen en ze leveren zelf extra inspanningen om leerlingen niet te verwijzen. Het verband is daarom op experimentele basis gestart met een nieuwe manier om rest-fre's te verdelen. Het uitgangspunt daarbij is niet het aantal leerlingen op een school, maar de ondersteuningsbehoefte van alle leerlingen samen. Op basis van een indicatie-criterialijst wordt elk jaar per 1 oktober de problematiek van leerlingen in kaart gebracht. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen aandachtsleerlingen, zorgleerlingen en speciale-zorgleerlingen. De laatste groep bestaat uit leerlingen die in het sbo zouden kunnen zitten. Dat waren er bij de laatste telling bijna twee keer zoveel als het feitelijke aantal in het sbo. Voor deze leerlingen

krijgen de basisscholen extra fre's. Op deze manier wordt het niet verwijzen van leerlingen beloond.

In een ander samenwerkingsverband worden middelen aan zorgteams van basisscholen uitgekeerd in de vorm van zorgarrangementen (fre's). De school moet dan samen met het zorgteam beslissen of het geld wordt besteed aan een verwijzing naar het sbo, aan preventieve ambulante begeleiding vanuit het sbo, aan ambulante begeleiding vanuit een rec, aan consultatie of aan schoolvideo-interactiebegeleiding. Dit wordt een 'keuzewaaier aan zorg' genoemd. Op deze manier ligt de beslissingsbevoegdheid dicht bij de werkverbanden. Het gaat om een pakket maatregelen en middelen dat kan worden ingezet op een basisschool om een hulpvraag te beantwoorden, daar waar sprake is van handelingsverlegenheid.

Het sbo

De ondersteunende functie van het sbo in de bezochte samenwerkingsverbanden is beperkt. Zoals eerder al is aangegeven, is in twee van de vier verbanden geen preventieve ambulante begeleiding vanuit het sbo beschikbaar. Veel sbo-scholen hebben te maken met een dalend leerlingental en met fusieproblematiek. In één verband wordt aangegeven dat het sbo onder druk heeft gestaan door fusies, terwijl in twee verbanden wordt gestreefd naar het samenvoegen van de (respectievelijk drie en vier) sbo-scholen. De terugloop van het aantal leerlingen en de instroom van leerlingen die specifieke deskundigheid vragen, kan het bestaan van sbo-scholen bedreigen. In alle verbanden wordt nagedacht over de toekomst van het sbo. De vragen die leven, hebben vooral betrekking op de toegevoegde waarde van het sbo. Beschikt het sbo over specifieke deskundigheid die men in het basisonderwijs mist? Kan het sbo meer gaan bijdragen aan de zorg aan niet-verwezen leerlingen? Is een leerling na verwijzing naar het sbo beter af? Kunnen sbo-scholen toegroeien naar een ander model dan het model van 'intensieve basisschool', zoals het werkplaatsmodel of het therapeutisch model? Wat verwacht het swv van het sbo en wat wil het sbo? Wat is de autonomie van het sbo?

In twee verbanden is inmiddels een toekomstvisie voor het sbo ontwikkeld. Eén verband zet in op een sbo-expertisecentrum, waarbij specifieke deskundigheid wordt ingezet via laagdrempelige ambulante begeleiding, deelname van de pab'ers aan zorgteams, de oprichting van een adviescommissie voor het sbo (een bovenschools zorgplatform), een gezamenlijke JRK-voorziening, een 'leeskliniek' en het aanbieden van schoolvideo-interactiebegeleiding. Ook in het andere verband gaat het sbo actiever werken aan het ondersteunen van het basisonderwijs, onder meer via video-interactiebegeleiding, preventieve ambulante begeleiding, tijdelijke plaatsing in het

sbo, kortdurende programma's, advisering bij het opstellen en evalueren van handlingsplannen en het beleggen van intervisiebijeenkomsten en het verzorgen van workshops voor leerkrachten in het basisonderwijs.

3.4 Ervaringen van de scholen

3.4.1 Samenwerking onderwijs – jeugdzorg

Ervaringen met instanties in de zorg

In swv 2 is in het kader van het voortraject voor het JAT in de scholen een enquête gehouden over de contacten met de verschillende instellingen in de regio. Knelpunten bleken de contacten met Bureau Jeugdzorg en Maatschappelijk Werk. Tijdens de vraaggesprekken kwamen over de instanties in de zorg zowel positieve als negatieve geluiden naar voren, al overwogen de negatieve.

De negatieve geluiden hebben betrekking op de onduidelijke structuur van de jeugdzorg (men weet niet waar men moet zijn), starheid van organisaties en wachtlijstproblematiek, met name in de geïndiceerde jeugdzorg. Een ander probleem dat wordt genoemd, is dat scholen geen cliënt zijn bij de zorginstellingen, maar de ouders en het kind in kwestie. Dat leidt ertoe dat de zorginstanties geen of onvoldoende informatie over de problematiek inwinnen bij de scholen en dat de scholen geen invloed hebben op de hulpvraag. Een nog groter bezwaar vindt men in de scholen dat men voor informatie afhankelijk is van de ouders. Daardoor weet men op school vaak niet of er aan problematiek van een leerling wordt gewerkt en zo ja, op welke manier dat gebeurt.

Positieve geluiden die in een aantal scholen werden geventileerd, betreffen met name het schoolmaatschappelijk werk. Vooral scholen in achterstandswijken hebben goede contacten met schoolmaatschappelijk werk, dat vaak dicht bij de school staat en voor ouders als vraagbaak kan functioneren. Ook biedt dit meer zicht op problematische thuissituaties.

Jeugdzorgadviesteams

In de twee samenwerkingsverbanden waar men al langer over JAT's beschikt, is men daarover in de scholen goed te spreken. Wel wordt erop gewezen dat de neiging bestaat om lang te praten over casussen. In dat verband gebruikt iemand de term 'praatcultuur'. Bovendien is niet altijd duidelijk op wiens gebied een bepaald pro-

bleem ligt, wat tot enige 'strijd' tussen de deskundigen kan leiden. Bij het eventuele vervolgtraject bestaat de indruk dat de betrokken instanties toch vooral vanuit hun eigen achtergrond werken en onvoldoende samenwerken. Ook wordt opgemerkt dat het vergaderschema van het JAT ertoe leidt dat men bij acute problemen niet onmiddellijk advies krijgt.

3.4.2 Overige bovenschoolse zorg

Het samenwerkingsverband

Het samenwerkingsverband heeft voor de scholen vooral een facilitaire functie. De ib'ers hebben het meeste te maken met het samenwerkingsverband. Voor velen bieden de bijeenkomsten van het ib-netwerk goede mogelijkheden om met collega's te overleggen over leerlingenzorg en zorgleerlingen. Ook dragen de ib-netwerken bij aan de verdere professionalisering van de ib'ers, niet alleen via overleg, maar ook door studiedagen en cursussen die op initiatief van de netwerken worden georganiseerd. Er wordt opgemerkt dat de ib'ers van de verschillende scholen in deskundigheid verschillen. Daardoor zijn er ook ib'ers voor wie het ib-netwerk minder toegevoegde waarde heeft, omdat zij daar weinig nieuws horen.

Een ander punt waarop scholen de invloed van het samenwerkingsverband merken, is het streven naar standaardisering, onder meer op het gebied van leerlingvolgsystemen en procedures en formulieren.

Voor de leerkrachten is het samenwerkingsverband in het algemeen weinig concreet. Sommigen noemen de bovenschoolse orthotheek als vindplaats voor aanvullend materiaal voor zorgleerlingen. Daarnaast is er in sommige gevallen een scholingsaanbod dat ook is gericht op leerkrachten. Eén leerkracht geeft aan van WSNS alleen te merken dat het moeilijker is geworden om leerlingen te verwijzen. Anderen merken op dat de administratieve druk in verband met de leerlingenzorg en de eisen van de PCL erg groot is geworden.

Ambulante begeleiding

De preventieve ambulante begeleiding vanuit het speciaal basisonderwijs ontbreekt in twee van de vier samenwerkingsverbanden. In sommige scholen wordt dat als een gemis ervaren. Waar men wel van deze vorm van begeleiding gebruik kan maken, verschillen de meningen over de waarde daarvan. Sommige ib'ers en leerkrachten hebben veel steun aan de pab'er. Ook kunnen de pab'ers extra lesmateriaal vanuit het

sbo inbrengen. Anderen horen echter weinig nieuws van de pab'er. In het uiterste geval worden de besprekingen met de pab'er zelfs als taakverzwaring beschouwd.

In scholen waar men ervaring heeft met ambulante begeleiding vanuit een regionaal expertisecentrum, is men daarover doorgaans goed te spreken. De ondersteuning door de begeleiders vanuit het rec levert soms ook ideeën op die de leerlingenzorg versterken.

De schoolbegeleidingsdienst

De schoolbegeleidingsdienst vormt een belangrijke partner voor de scholen. Voor een deel is dat een vorm van 'gedwongen winkelnering'. Als scholen een leerling bij de PCL voordragen, moeten zij een intelligentietest laten afnemen. Dat gebeurt bij de schoolbegeleidingsdienst. Algemeen is de klacht dat die testen duur zijn en dat het budget daarvoor onvoldoende is. Het is niet ongebruikelijk dat dit halverwege het schooljaar al is uitgeput. In sommige scholen zoekt men daarom naar andere oplossingen, bijvoorbeeld door ouders hun ziektekostenverzekering te laten aanspreken of door te proberen een dergelijke test 'oneigenlijk' via het JAT te regelen. Eén van de samenwerkingsverbanden heeft een orthopedagoge in dienst die zelf toetsen afneemt.

Schoolbegeleiders vormen voor een aantal scholen het eerste aanspreekpunt als zij problemen met een leerling hebben die ze zelf niet kunnen oplossen. Daarnaast is een orthopedagoge van de schoolbegeleidingsdienst in drie van de vier verbanden vertegenwoordigd in het JAT, het JAT in oprichting of de zorgteams.

4 Werken aan zorg in de basisschool

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk staat in het teken van de zorg die in de basisscholen wordt geboden aan zorgleerlingen. Daarbij komen achtereenvolgens de schoolcultuur (paragraaf 4.2), kwaliteitsbeleid (paragraaf 4.3), ondersteuning en faciliteiten (paragraaf 4.4), deskundigheid en professionalisering (paragraaf 4.5) en planmatig werken en adaptief onderwijs (paragraaf 4.6) aan bod.

4.2 Schoolcultuur

Onder schoolcultuur verstaan we de combinatie van leiderschap die de schoolleiding tentoon spreidt, de visie die men op het onderwijs aan zorgleerlingen heeft en de missie die daaruit voortkomt. Andere aspecten zijn de wijze waarop in de school wordt gecommuniceerd over leerlingenzorg en de mate waarin het team wordt betrokken bij beslissingen daarover.

Visie

Enkele scholen hebben geen duidelijke visie op het onderwijs en de zorg aan zorgleerlingen, enkele zijn bezig een visie te ontwikkelen en een aantal heeft daar al uitgebreider over nagedacht en heeft op basis van de visie ook vervolgstappen gezet.

In het algemeen zijn de visies vrij globaal van aard (zie de overzichten in bijlage 3). Bij de scholen die tot een bepaalde onderwijskundige richting behoren, in dit geval Jenaplan en Dalton, wordt de visie van de desbetreffende richting gehanteerd. Enkele scholen noemen de uitgangspunten van Stevens als leidende gedachte achter de aanpak van het onderwijs en de zorg aan leerlingen. De visies staan doorgaans in het teken van het brengen van de zorg naar de kinderen en het bieden van optimaal onderwijs aan ieder kind. Daarbij wordt er op gewezen dat ook kinderen die het goed kunnen, uit de verf moeten komen. Hun situatie blijft wel eens onderbelicht door de nadruk op leerlingenzorg. Een ander aspect dat wordt genoemd, is dat men hoge verwachtingen van alle leerlingen heeft, waarbij de leerlingen duidelijk wordt gemaakt dat ook zij verantwoordelijk zijn voor hun leren.

Leiderschap en communicatie

Om de visie in de praktijk te brengen, is het gebruikelijk dat er op het gebied van de leerlingenzorg een taakverdeling is tussen de schoolleider en de intern begeleider, waarbij laatstgenoemde het ‘speerpunt van de zorg’ is en vaak bovendien een sturende rol heeft op het gebied van onderwijsvernieuwing. De schoolleider blijft eindverantwoordelijk, overlegt regelmatig met de intern begeleider(s) en houdt zich op dit gebied verder vooral bezig met personele kwesties. Het is gebruikelijk dat het team wordt betrokken bij het beleid, al zijn er verschillen in de mate waarin het team inspraak heeft. Sommige schoolleiders geven aan dat duidelijke sturing nodig is om een en ander op de rails te krijgen (‘Er was behoefte aan een Grote Roerganger’). Enkele schoolleiders zijn eerder ib’er geweest. Daardoor voelen zij zich extra betrokken bij de leerlingenzorg en kunnen zij vanuit hun eigen ervaring overleg voeren met de ib’er en werken aan het enthousiasmeren van het team.

De schoolleiders geven aan dat hun teams de bereidheid hebben om zorgleerlingen op school te houden en het onderwijs te vernieuwen, al wordt er wel eens aan de bel getrokken omdat de vernieuwingen te snel gaan. De ib’ers zorgen meestal voor de communicatie met het team over de inrichting en het functioneren van de leerlingenzorg. Schoolleiding en ib’ers proberen het team op één lijn te brengen door steeds te overleggen en terug te koppelen. Ondanks in teamverband gemaakte afspraken, vinden sommige teamleden het lastig om de nodige extra zorg te bieden. Sommige leerkrachten duiden bepaalde kinderen te gemakkelijk aan als slecht gemotiveerd en dragen dat ongewild uit naar deze kinderen, terwijl zij al op hun tenen moeten lopen, zo signaleert een van de ib’ers. Niet overal wijzen alle neuzen in dezelfde richting, zoals een schoolleider dat formuleert. Het is dan de taak van de schoolleider om daarin verandering te brengen, bijvoorbeeld door erop toe te zien dat afspraken worden nagekomen. Daarbij worden consultaties in de klas en functioneringsgesprekken ingezet.

4.3 Kwaliteitsbeleid

Alle scholen zijn met kwaliteitsbeleid bezig, al leeft het onderwerp niet overal in dezelfde mate. Uit eigen beweging, naar aanleiding van afspraken in het samenwerkingsverband of op aandringen van het schoolbestuur of de bovenschoolse directie, zijn in de meeste scholen metingen van de kwaliteit verricht of staan deze op stapel. Men gebruikt daarvoor verschillende instrumenten: zorgscans of kwaliteitskaarten. De resultaten daarvan geven in het ene geval aanleiding tot kleine verbeteringen, terwijl in het andere geval een desastreus beeld ontstaat (‘Enkele jaren geleden is via

de kwaliteitscyclus vastgesteld dat de leerlingenzorg onder het nulpunt functioneerde. Bovendien kwam de onderwijsinspectie in dezelfde periode tot een negatief oordeel over de school.’). Soms is dat ook zonder kwaliteitsinstrument al duidelijk (‘De school was stuurloos. Er wordt gewerkt aan een algehele transformatie van het onderwijs.’).

Scholen die de kwaliteitszorg systematisch aanpakken, werken zowel met een langetermijnplan (schoolplan of verbeterplan) als een plan voor de kortere termijn (jaarplan of stappenplan). De intern begeleider is doorgaans de trekker van de activiteiten op het gebied van de kwaliteit van leerlingenzorg. Deze wordt in een aantal scholen bijgestaan door een zorgwerkgroep, door een of meer remedial teachers en door de directeur.

Activiteiten die in het kader van het verbeteren van de kwaliteit van leerlingenzorg worden genoemd, zijn vooral gericht op het systeem van leerlingenzorg en op het verbeteren van het didactisch handelen van leerkrachten en het pedagogisch klimaat. Voorbeelden van het eerste punt zijn het (verder) uitwerken of verfijnen van het systeem van zorg, het helder maken van taken en verantwoordelijkheden, het op papier zetten van procedures, het stroomlijnen, standaardiseren en op elkaar afstemmen van formulieren en protocollen (waaronder het handelingsplan en documenten voor de PCL) en het verbeteren van dossiers. In het kader van het verbeteren van het didactisch handelen en het pedagogische klimaat, wordt het schoolbreed werken aan en volgen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen en het verbeteren van het klassenmanagement genoemd. Sommige scholen kiezen ervoor per bouw aandachtspunten aan te pakken, bijvoorbeeld lezen als speerpunt in de onderbouw.

Bij aandacht voor kwaliteit hoort evaluatie. In sommige scholen wordt ervoor gekozen elke twee jaar met behulp van een kwaliteitszorginstrument de vooruitgang en de verbeterpunten te meten, andere hebben geen vast schema daarvoor. Een school die met een uitgebreid verbetertraject is gestart, meet twee maal per jaar wat de voortgang is. Het functioneren van de leerlingenzorg is in een aantal scholen een vast punt in de teamvergaderingen. Daarbij past ook dat in inhoudelijke vergaderingen wordt gesproken over vernieuwing van lesmethoden.

4.4 Ondersteuning en faciliteiten

Alle scholen beschikken over een intern begeleider. Soms zijn er twee intern begeleiders. De hoeveelheid tijd die daarvoor beschikbaar is, hangt af van de grootte van de school, van extra middelen die het samenwerkingsverband in interne begeleiding

steekt en van extra fre's die de school daarvoor vrijmaakt. In de praktijk is de beschikbare tijd ook afhankelijk van de vraag of de ib'er wordt ingezet ter vervanging bij ziekte of adv. Een aantal ib'ers maakt deel uit van de schoolleiding. Drie scholen beschikken niet over remedial teachers. In een van de drie zijn er wel twee taakleerkrachten die extra hulp bieden, maar niet als rt'er geschoold zijn. Elk jaar wordt opnieuw bezien of het budget daar genoeg ruimte voor biedt. Soms zijn ib'er en remedial teacher in een en dezelfde persoon verenigd. Drie scholen beschikken over klassenassistenten. Daarmee kunnen de gewenste 'extra handen in de klas' worden ingezet. In één geval wordt er daarbij op gewezen dat de extra hulp aan de zorgleerlingen in handen van de groepsleerkracht blijft. Ook wordt gebruik gemaakt van stagiairs als aanvullende krachten. In twee scholen worden in de onderbouw tutoren ingezet in verband met het programma 'Piramide'. Eén school heeft twee rekencoördinatoren en beschikt bovendien over een groepje van leerkrachten die zelf lesmateriaal ontwikkelen, waaronder een volgsysteem en een leerlijn voor lezen.

Het takenpakket van de intern begeleiders is breed. Zij zijn doorgaans het eerste aanspreekpunt voor alle zaken die met leerlingenzorg te maken hebben. Naast het bespreken van zorgleerlingen en het adviseren van leerkrachten over de aanpak van problematiek, voeren zij overleg met externe instanties, voeren zij overleg met ouders of nemen zij daaraan deel, dragen zij het schoolbeleid uit en dragen zij zorg voor de evaluatie van het beleid. In een aantal scholen bezoekt de ib'er lessen van teamleden en observeert de gang van zaken in de klas. Bovendien vormt de ib'er de schakel tussen de school en het jeugdzorgadviesteam. Dat komt tot uiting in de aanmelding van leerlingen (na overleg met leerkrachten en ouders), het voorbereiden van de vergaderingen van het JAT en in sommige gevallen ook het voorzitten daarvan. Samengevat, zien we in de praktijk de volgende functies van ib'ers:

- communicator: in de school communiceren over zorgleerlingen; communiceren met externe zorgaanbieders en begeleiders; communiceren met ouders; communiceren met andere partijen in het samenwerkingsverband (scholen, pcl, coördinator);
- begeleider: begeleiden en ondersteunen van leerkrachten en remedial teachers op het gebied van leerlingenzorg en het aansluiten bij verschillen tussen leerlingen; 'coach'; stimuleren en coördineren van deskundigheidsbevordering;
- innovator: werken aan onderwijsvernieuwing op het gebied van de leerlingenzorg en adaptief onderwijs;
- beheerder: verantwoordelijke voor het systeem van leerlingenzorg, zorgdossiers, de orthotheek en de contacten met het jeugdzorgadviesteam.

Zowel leerkrachten als intern begeleiders klagen over de 'papierwinkel' rond de zorg. De procedures die moeten worden doorlopen bij het voordragen van een leerling voor verwijzing, vragen om een zorgvuldige documentatie van het zorgtraject. Dit is ook

nodig om het functioneren van de zorg te kunnen evalueren en om de ouders en eventueel het jeugdzorgadviesteam te kunnen informeren. Ondersteuning op dit gebied vindt men wenselijk. Vooral voor de procedure rond de verwijzing naar de rec's en de indicering voor LGF heeft men in de basisscholen geen goed woord over. Dit kost veel tijd. Bovendien zijn de ouders formeel aanspreekpunt in de procedure, maar veel ouders zijn niet in staat om zelfstandig een aanvraag in te dienen. Zij roepen dan de hulp van de school in, maar de CvI's communiceren niet met de school, uitzonderingen daargelaten.

Voor extra materiaal en faciliteiten kunnen scholen putten uit hun orthotheek en in een aantal gevallen uit een bovenschoolse orthotheek (van het samenwerkingsverband of van de sbo-school). Ook de schoolbegeleidingsdienst kan voorzien in extra materiaal. Enkele onderwijskansenscholen kunnen over een ruim budget beschikken waaruit zij extra materiaal en hulpmiddelen kunnen financieren.

4.5 Deskundigheid en professionalisering

Aan de ib'ers worden in de meeste scholen hoge eisen gesteld. Toch heeft niet iedereen de ib-opleiding gevolgd. In sommige gevallen stellen het samenwerkingsverband of het schoolbestuur hogere eisen dan gemiddeld aan de deskundigheid van de ib'ers. Dit kan leiden tot een speciaal scholingsaanbod voor ib'ers of tot het stimuleren of verplichten tot het volgen van de ib-opleiding. Een aantal scholen beschikt over een orthopedagoog, in de persoon van de ib'er, de rt'er of een groepsleerkracht. In de scholen is een ontwikkeling van de ib-functie te zien in de richting van coach. Verschillende ib'ers zitten in een opleidingstraject op dat gebied.

Wat scholing betreft, zijn er verschillende visies. Op de ene plaats wordt gekozen voor teamgerichte scholing, zodat er meer uniformiteit in de manier van werken komt, terwijl men op de andere plaats juist niet in teamscholing gelooft, omdat het instapniveau van iedereen verschillend is. Indien nieuwe ontwikkelingen worden doorgevoerd, bijvoorbeeld de invoering van het dyslexieprotocol, dan ligt het wel voor de hand te kiezen voor gezamenlijke training. Het houden van studiedagen is gebruikelijk. Ook wordt in een aantal scholen gewerkt met persoonlijke ontwikkelingsplannen, waaraan tevens in functioneringsgesprekken aandacht wordt besteed.

Wat de opbouw van deskundigheid op het gebied van leerlingenzorg en adaptief onderwijs betreft, wordt erop gewezen dat het belangrijk is dat er een open sfeer op school heerst en dat de leden van het team open staan voor kritiek. Soms wordt onderscheid gemaakt tussen de jonge leerkrachten en de oude leerkrachten. Daarbij wordt

opgemerkt dat de jonge leerkrachten de leerstof en het klassenmanagement nog onvoldoende in de vingers hebben om veel zorgleerlingen aan te kunnen, terwijl de oudere leerkrachten niet willen vernieuwen en zorgleerlingen willen verwijzen naar andere onderwijsvormen. Enkele schoolleiders zijn in het algemeen van mening dat er aan de vaardigheden in klassenmanagement moet worden gewerkt. Ook de vaardigheid in het omgaan met ouders is een onderwerp waarop in een aantal scholen de aandacht wordt gericht. Vaak bestaat de mogelijkheid van schoolvideo-interactie-begeleiding, waarbij in de groep video-opnamen worden gemaakt, die de basis vormen van coachingsgesprekken. Deze begeleiding wordt meestal door externe begeleiders verzorgd, al zijn er ib'ers die dat zelf kunnen of aan het leren zijn.

4.6 Planmatig werken en adaptief onderwijs

Planmatig werken

Zoals eerder is beschreven, zijn er in de scholen diverse activiteiten gericht op het verbeteren van het planmatig werken. Enerzijds probeert men efficiënter te werken, door procedures en taken helder te maken en standaarden en protocollen te ontwikkelen, anderzijds moet er vaak nog een inhaalslag worden gemaakt op het gebied van het 'noteren van zorg'. Vaak zijn leerkrachten wel goed in het bieden van zorg, maar niet in het bijhouden van wat zij gedaan hebben, zo wordt gesteld.

Een belangrijk onderdeel van het planmatig werken is de cyclus signaleren – diagnosticeren – remediëren. De gang van zaken hierbij is normaliter dat er wordt gesignaleerd op basis van methodegebonden toetsen, toetsen uit het leerlingvolgsysteem en observatie van gedrag in de klas. In een aantal scholen maakt men gebruik van een gedragsobservatiesysteem. De leerkracht heeft het voortouw bij het signaleren. Als de leerkracht problematiek bij een leerling signaleert, dan neemt deze doorgaans contact op met de intern begeleider. Een aantal ib'ers neemt met leerkrachten alle toetsresultaten door. De volgende stap kan zijn dat er een handelingsplan wordt gemaakt. Dat gebeurt soms zelfstandig door de leerkracht, door de ib'er of door de rt'er, maar vaak in samenspraak. Er is een tendens dat het maken van handelingsplannen meer tot het takenpakket van de leerkrachten gaat behoren. De achterliggende gedachte is dat de leerkracht dan meer zicht heeft op wat er aan extra hulp moet worden geboden en dat de problematiek niet kan worden 'afgeschoven' naar een aparte functionaris. Na uitvoering van het handelingsplan is het de bedoeling dat de resultaten daarvan worden vastgesteld, maar dat gebeurt niet overal. Ook wordt erover geklaagd dat wat er in het plan staat niet altijd in de praktijk wordt gebracht. Soms is nader onderzoek door externe partijen nodig of wordt preventieve begeleiding ingeschakeld. Bij het planma-

tig werken hoort ook overleg met ouders. Het is gebruikelijk dat met ouders van zorgleerlingen regelmatig contact plaatsvindt over de problemen en de voortgang van de extra hulp.

Het is niet altijd helder op basis van welke criteria een leerling tot zorgleerling wordt bestempeld. Naast de resultaten van de toetsen, bij scores op D- of E-niveau, kan ook gedragsproblematiek aanleiding geven tot het predikaat 'zorgleerling'. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen leerlingen met een probleem op een specifiek (leer)gebied, waarbij wordt getracht dat door middel van het uitvoeren van een handlingsplan op te lossen, en leerlingen die steeds intensieve zorg vragen of een structurele achterstand hebben. Deze groep kan in sommige scholen een eigen leerlijn volgen. Met de komst van LGF-leerlingen wordt het scala aan zorgleerlingen uitgebreid. Scholen denken in dat verband na over welke zorg zij kunnen bieden en besluiten dan bijvoorbeeld dat LGF-leerlingen niet meer belasting mogen opleveren dan een 'reguliere zorgleerling'.

Wat het bespreken van zorgleerlingen betreft, zijn er verschillende aanpakken. Dit is afhankelijk van de grootte van de school en van de opvattingen van het nut van brede besprekingen. In sommige scholen worden alle zorgleerlingen in de teamvergadering besproken. De achterliggende gedachte is dat het team daarvan leert en dat men gezamenlijk over de problematiek kan denken. In andere scholen vindt men dit niet efficiënt en wordt voor bespreking op kleinere schaal gekozen of kiest men af en toe enkele casussen uit voor bespreking in groter verband. Naast groepsbesprekingen tussen de ib'er en de groepsleerkracht, kennen sommige scholen 'bouwbesprekingen'. Daarnaast zijn er uiteraard de mogelijkheden om externe deskundigen te raadplegen.

Adaptief onderwijs

De kern van adaptief onderwijs is het aansluiten bij de behoeften, mogelijkheden en vaardigheden van elke individuele leerling. Voor de zorgleerlingen blijkt dat in de praktijk vooral neer te komen op aanvullende instructie (voorinstructie, verlengde instructie, remedial teaching) en oefening. De ruimte daarvoor wordt vooral gevonden door de klas op gezette tijden zelfstandig te laten werken. In een aantal scholen wordt gewerkt met instructietafels, waar begeleide instructie en verwerking kan plaatsvinden voor kinderen die dat nodig hebben. Klassenmanagement is daarbij een belangrijke factor, zo wordt opgemerkt. Niet alle leerkrachten zijn daarin vaardig genoeg.

Andere benaderingen die met het oog op adaptief onderwijs worden genoemd, zijn het maken van een groepsplan (bijvoorbeeld bij dyslexie), 'tutorlezen' in de bovenbouw, een indeling in niveaugroepen,

Op het gebied van remedial teaching is er een trend om dat meer door de leerkracht in de groep te laten uitvoeren en minder door de remedial teacher buiten de groep. Daarmee wordt bewerkstelligd dat de leerkracht beter op de hoogte is van de hulp die wordt geboden en dat het kind niet tijdens de les uit de groep wordt gehaald.

Niet alle extra hulp in de klas en remedial teaching buiten de klas heeft merkbaar effect. Sommige kinderen blijven jarenlang op hetzelfde niveau zitten, bijvoorbeeld bij begrijpend lezen. Er zijn dan leerkrachten die besluiten hun energie vooral te richten op kinderen waar zij nog enige verbetering verwachten. Aan de andere kant zijn er ook soms leerkrachten die kinderen zo sterk stimuleren, dat psychosomatische klachten optreden.

Materialen vormen volgens de leerkrachten doorgaans geen probleem. Nieuwe lesmethoden zijn bovendien beter afgestemd op adaptief onderwijs dan oudere methoden. Er wordt wel gesignaleerd dat het voor kinderen 'aan de bovenkant' lastig is om zinvolle stof te vinden.

5 Conclusies, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Werken aan zorg rond de basisschool

Jeugdzorgadviesteams (JAT's), ook multidisciplinaire teams genoemd, brengen de deskundigheid van de jeugdzorg de school binnen en vormen de schakel tussen de scholen en de verschillende instellingen voor (geïndiceerde) jeugdzorg. Het JAT fungeert als vraagbaak voor de scholen en als 'doorgeefluik' naar de jeugdzorg. De disciplines die in het JAT zijn vertegenwoordigd, zijn doorgaans de schoolbegeleidingsdienst, schoolmaatschappelijk werk, Bureau Jeugdzorg en de jeugdgezondheidszorg. Vanuit de scholen nemen de intern begeleiders deel aan het JAT. Zij vormen de schakel tussen de school en het JAT.

De samenwerkingsverbanden spelen een belangrijke rol bij het tot stand komen van de JAT's. In dit onderzoek zijn vier samenwerkingsverbanden onder de loep genomen. De manier waarop de JAT's worden ingevoerd, verschilt van verband tot verband. In één geval is het initiatief tot het JAT gekomen uit de onderwijsachterstandscholen. Later is die aanpak door de samenwerkingsverbanden in deze gemeente overgenomen. Een ander verband heeft gekozen voor een stapsgewijze invoering van zorgteams, die later tot een JAT moeten worden uitgebreid. In de scholen in dit verband lijkt men hiermee niet onverdeeld gelukkig, aangezien de deskundigheid van de jeugdzorg in de zorgteams wordt gemist. De andere verbanden zijn met een JAT gestart na een periode van voorbereiding waarin draagvlak bij de betrokken partijen is gecreëerd. Soms kost het moeite om alle partijen die zorg leveren bij het JAT te betrekken. Vooral bij grotere samenwerkingsverbanden kan samenwerking in de regio nog op andere praktische problemen stuiten, zoals verschillen in BJZ-regio's, verschillende instanties die maatschappelijk werk leveren en verschillen in beleid van gemeenten.

Ook in organisatorisch opzicht verschillen de JAT's. Waar de een kiest voor een JAT per school, kiest de ander voor een JAT voor het gehele samenwerkingsverband. Een belangrijk aspect waarop de twee operationele JAT's van elkaar verschillen, is de plaats van de ouders in het geheel. In het ene JAT ziet men ouders nadrukkelijk als partner en worden tijdens de vergadering van het JAT afspraken met hen gemaakt. In het andere JAT beschouwt men ouders niet als partij die rechtstreeks bij de bespre-

king moet worden betrokken. In alle gevallen moeten ouders toestemming geven voor het bespreken van hun kind in het JAT.

In de scholen die van de diensten van een JAT gebruik kunnen maken, is men daarover goed te spreken. Als belangrijk pluspunt wordt genoemd dat de JAT's in vergelijking met de jeugdzorg laagdrempelig zijn en dat de lijnen naar de hulpverleners korter zijn. Problematiek waarmee JAT's kampen, zijn personeelwisselingen en wachtlijsten in de geïndiceerde jeugdzorg, waardoor problematiek van leerlingen niet altijd binnen afzienbare termijn wordt opgelost.

Een aspect dat volgens tal van betrokkenen geoptimaliseerd zou kunnen worden, is de dossiervorming die de zorgleerlingen betreft. Er worden door verschillende instanties dossiers bijgehouden. De school heeft een dossier over problematiek van de leerling en over de activiteiten die zijn uitgevoerd om de leerling extra hulp en zorg te geven. Als een leerling in het JAT wordt ingebracht, gaat het JAT eveneens een dossier bijhouden. Daarnaast zijn er dossiers uit de periode van 0 tot 4 jaar (van het consultatiebureau) en vanaf 4 jaar (van de schoolarts). Als een leerling naar de geïndiceerde zorg wordt doorverwezen, wordt ook daar een dossier aangelegd. Het uitwisselen van informatie tussen de verschillende instellingen wordt bemoeilijkt door de privacyprotocollen. In het algemeen vindt men het wenselijk dat er informatie wordt uitgewisseld, maar er wordt vanuit de jeugdzorg ook op gewezen dat ouders recht hebben op privacy en dat scholen niet noodzakelijkerwijs hoeven te beschikken over alle informatie.

Het JAT heeft een plek gevonden in de bovenschoolse zorgstructuur. Hier bestaat op enkele punten overlap met andere aanbieders van bovenschoolse zorg, zoals de schoolbegeleidingsdienst en de brede PCL of het zorgplatform. Bij het JAT betrokkenen constateren dat sommige scholen opvallend weinig gebruik maken van het JAT, terwijl bij andere scholen de drempel juist erg laag lijkt te liggen. Soms wordt geconstateerd dat scholen 'oneigenlijk gebruik' maken van het JAT, om hun budget voor onderzoeken door de schoolbegeleidingsdienst te ontlasten. Vanuit scholen wordt opgemerkt dat het JAT laagdrempeliger is dan een PCL of zorgplatform, omdat voor het JAT minder goed hoeft te zijn gedocumenteerd wat de school al aan zorg heeft geboden aan de leerling in kwestie. De rol van het speciaal basisonderwijs in de bovenschoolse zorgstructuur is in de bezochte verbanden niet groot. In twee van de vier samenwerkingsverbanden is geen preventieve ambulante begeleiding vanuit het sbo beschikbaar. Waar deze vorm van begeleiding wel beschikbaar is, geven sommige scholen aan dat dit weinig toevoegt aan de deskundigheid die zij zelf in huis hebben. Daar staat tegenover dat men in andere scholen wel tevreden is over de begeleiding vanuit het sbo of het ontbreken daarvan als gemis ervaart.

Het beeld dat men in de scholen heeft van de instellingen voor jeugdzorg, is minder positief dan het beeld dat men van het JAT heeft. Men klaagt over wachtlijstproblematiek, over het feit dat de school geen invloed heeft op de hulpvraag en over het gebrek aan terugkoppeling, al bespeurt men in een aantal gevallen enige verbetering. Het oordeel over schoolmaatschappelijk werk is overigens doorgaans wel positief. De schoolmaatschappelijk werkster staat vaak dicht bij (of in) de school – mede door het houden van spreekuur – en kan laagdrempelige hulp bieden aan ouders. Zo krijgt zij meer zicht op problematiek van leerlingen, onder meer in de thuissituatie, en kan zij een intermediair tussen ouders en school vormen.

Scholen hebben doorgaans weinig contact met andere instellingen buiten de basisschool die op een of andere manier bij zorg of zorgleerlingen zijn betrokken. Dat geldt voor het voorschoolse traject, voor het voortgezet onderwijs en voor de rec's. Vooral over de commissies van indicatiestelling heerst bij veel intern begeleiders grote irritatie, in verband met de complexe procedure, de grote hoeveelheid administratie en de weigering om met de school te communiceren in plaats van met de ouders, voor wie het indienen van een aanvraag vaak te ingewikkeld is. Op het niveau van de samenwerkingsverbanden bestaan meer contacten met het voorschoolse traject en het voortgezet onderwijs en streeft men naar samenwerking of is die al gerealiseerd. Ook met gemeenten bestaan contacten, onder meer in verband met de JAT's. Met de rec's en cvi's zijn de contacten echter beperkt.

Werken aan zorg in de basisschool

Alle scholen beschikken over intern begeleiders. Zij zijn de 'wegbereiders' van de leerlingenzorg. Zij hebben een veelheid aan taken, variërend van het opzetten en inrichten van de zorgstructuur tot het realiseren van onderwijsvernieuwing. Ook dragen de ib'ers zorg voor de externe contacten, of worden zij daarbij betrokken. De ib'ers vormen bovendien de schakel tussen de scholen en de jeugdzorgadviesteams, doordat zij vergaderingen voorbereiden en/of voorzitten. Er is een trend dat de ib'er zich ontwikkelt naar een coachende rol, maar niet alle ib'ers zijn daar al klaar voor.

Alle scholen hebben een visie op zorgleerlingen of zijn die visie aan het ontwikkelen. De visies hebben meestal een vrij algemeen karakter. Over de visie wordt in de meeste scholen in het team overlegd. Er worden afspraken gemaakt, maar niet iedere leerkracht houdt zich daaraan. Niet ieder teamlid zit op dezelfde lijn. De schoolleiders en ib'ers trachten eenheid in het team te brengen. Daarbij kiest de ene schoolleider voor meer sturing dan de andere. Strategieën die men volgt, zijn onder meer het nadrukkelijk onder de aandacht van het team brengen van goede resultaten, het aan afspraken houden van teamleden, het uitvoeren van lesbezoek en het houden van

functioneringsgesprekken waarin aandacht wordt besteed aan het omgaan met zorgleerlingen.

Alle scholen hebben aandacht voor kwaliteitsbeleid. In veel scholen is er met een zorginstrument – een zorgscan of kwaliteitskaarten – geïnventariseerd wat de aandachtspunten zijn. De volgende stap is het maken en uitvoeren van een plan voor verbetering, waarbij vaak onderscheid wordt gemaakt tussen een plan voor de langere termijn en een plan voor de kortere termijn. Als trekker bij de uitvoering fungeert de ib'er, alleen of ondersteund door een zorgwerkgroep en/of de schoolleider. Voorbeelden van activiteiten die zijn gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de leerlingenzorg, zijn het verbeteren van het systeem van leerlingenzorg (de structuur en het planmatig werken), het verbeteren van het didactisch handelen, het verbeteren van het pedagogisch klimaat (onder meer door aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling en gedragsregels) en het verbeteren van het klassenmanagement. Scholing op het gebied van de leerlingenzorg en adaptief onderwijs is gebruikelijk, maar daarbij kiest de ene school voor 'team teaching' en de andere voor persoonlijke ontwikkelingsplannen van leerkrachten. Ook is in een aantal scholen schoolvideo-interactiebegeleiding mogelijk, verzorgd door begeleiders vanuit de schoolbegeleidingsdienst of het speciaal basisonderwijs, en gaan collega's bij elkaar in de klas kijken.

In de cyclus 'signaleren – diagnosticeren – remediëren' spelen de leerkracht en de ib'er een belangrijke rol. Het signaleren is vooral in handen van de leerkracht, vaak in samenspraak met de ib'er. Daarbij worden toetsen (het leerlingvolgsysteem en methodegebonden toetsen) en observaties van gedrag als uitgangspunt genomen. Bij het diagnosticeren wordt eveneens de ib'er en vaak ook de rt'er ingeschakeld. Daarbij worden zo nodig bovendien externe deskundigen geraadpleegd. Daarna wordt een handelingsplan opgesteld, waarin wordt aangegeven hoe het remediëren plaats zal vinden. Steeds meer scholen leggen de verantwoordelijkheid voor het opstellen van een handelingsplan bij de leerkracht in plaats van bij de ib'er of rt'er. Men verwacht hiervan een grotere betrokkenheid van de leerkracht bij de extra zorg.

Bij het bieden van extra zorg aan leerlingen wordt in veel scholen een remedial teacher ingeschakeld en krijgen leerlingen voor een deel van de tijd buiten de groep extra hulp. De trend is echter dat extra hulp zoveel mogelijk naar de klas zelf verschuift, zodat kinderen die extra hulp nodig hebben, niet steeds uit de groep hoeven te worden gehaald, en de groepsleerkracht meer zicht heeft op de extra hulp. In de klas wordt extra hulp vooral gegeven in de vorm van extra instructie, terwijl de rest van de klas zelfstandig zit te werken aan dag- of weektaken. Naarmate er meer zorgleerlingen zijn, wordt een groter beroep gedaan op het vermogen van de andere leerlingen om

zelfstandig te werken. Vanuit een aantal scholen komen signalen dat er nog onvoldoende aandacht is voor sociaal-emotionele problematiek, gedrag en gedragsregels.

De rol van de samenwerkingsverbanden op het gebied van kwaliteitsbeleid verschilt. In twee verbanden wordt de verantwoordelijkheid daarvoor overgelaten aan de schoolbesturen en de scholen. Zij stellen zich faciliterend op. De andere twee verbanden hebben gekozen voor meer sturing op het gebied van kwaliteitsbeleid, onder meer door de afname van een zorgscan verplicht te stellen en/of door scholen te verplichten tot scholing in het kader van het verbeteren van de zorg. Daarnaast worden andere middelen ingezet, deels in de vorm van afspraken en deels in de vorm van faciliteiten, zoals extra fre's voor interne begeleiding of extra fre's voor zorgleerlingen (verdeling van rest-fre's of van 'zorgarrangementen'). Andere voorbeelden van een faciliterende aanpak zijn het aanbieden van cursussen en studiedagen en het aanbieden van instrumenten en protocollen. Hierdoor kunnen de verbanden een bijdrage leveren aan de standaardisering van de aanpak in scholen.

De activiteiten in de samenwerkingsverbanden die beogen de professionalisering te versterken, zijn vooral gericht op intern begeleiders. In één van de vier verbanden is de ib-opleiding verplicht gesteld. De ib-netwerken worden gebruikt als kanaal om te werken aan de verdere deskundigheidsbevordering van de ib'ers. Deze netwerken vormen ook de schakels tussen de basisscholen in het verband. In de grote verbanden wordt gewerkt in kleinere netwerken (clusters of wijken). Hierbij worden in verschillende scholen echter kanttekeningen geplaatst, omdat de klankbordfunctie van de kleine clusters voor deskundige ib'ers als te beperkt wordt ervaren.

5.2 Discussie

Werken aan zorg rond de basisschool

Samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg geeft een nieuwe impuls aan de boven-schoolse zorg in de samenwerkingsverbanden. De jeugdzorgadviesteams, waarin die samenwerking gestalte krijgt, voorzien in een behoefte. Uit de kwantitatieve gegevens (Sontag, Van Wolput & Mensink, 2004) blijkt dat 86 procent van de coördinatoren het wenselijk vindt dat er in hun verband een JAT operationeel is. Slechts in 7 procent van de verbanden is dat op het moment inderdaad het geval, terwijl in 35 procent van de verbanden een JAT in ontwikkeling is.

Door het JAT kunnen scholen sneller en eenvoudiger hulpvragen stellen en wordt de weg naar de jeugdzorg beter begaanbaar. De JAT's bevinden zich echter in een af-

hankelijkheidssituatie. Aan de kant van de scholen zijn zij afhankelijk van de hulpvragen die uit de scholen komen. Als scholen pretenderen dat zij geen leerlingenproblematiek hebben of de problemen zelf aankunnen, staat het JAT met lege handen. Bovendien is de kwaliteit van het functioneren van het JAT mede afhankelijk van de kwaliteit van de intern begeleiders van de scholen, die de schakel tussen de scholen en het JAT vormen. Aan de kant van de jeugdzorg kan het JAT worden geconfronteerd met wachtlijstproblematiek in de geïndiceerde jeugdzorg en met beperkingen in de terugkoppeling over behandelingen. Daardoor blijft een deel van de casussen (te) lang bij het JAT in behandeling. Ook intern is het JAT kwetsbaar. Wisselingen in de bezetting kunnen het vertrouwen in het JAT ondermijnen. Gebrek aan coördinatie kan het functioneren van het JAT belemmeren en het eventuele vertrek van instanties uit het JAT kan het voortbestaan bedreigen. Bovendien dreigt het gevaar dat er inefficiënt wordt vergaderd. Ook naar de ouders toe is het JAT kwetsbaar, omdat het als een voorpost van de jeugdzorg kan worden gezien. Ondanks de positieve ervaringen met de JAT's, mogen deze aandachtspunten niet worden uitgevlakt.

Met een gemiddelde deelname van 28 basisscholen zijn de samenwerkingsverbanden WSNS grootschalig genoeg om als trekker van de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg op te treden. De coördinatoren beschikken doorgaans over de juiste contacten en kunnen de JAT's een positie geven in de bovenschoolse zorgstructuur. Daarnaast vormen de samenwerkingsverbanden ook de aangewezen partij om de samenwerking in de regio verder uit te breiden, vooral met instellingen die onderwijs en zorg bieden aan de leeftijdsgroepen van 0 tot 4 en 12 tot 18 jaar (waaronder de vve, de rec's en het voortgezet onderwijs) en de gemeenten. Uit de kwantitatieve gegevens van de WSNS-Monitor blijkt dat de samenwerking met genoemde instanties in veel verbanden nog onvoldoende vorm heeft gekregen (Sontag, Van Wolput & Mensink, 2004). Het inschakelen van de samenwerkingsverbanden WSNS als trekker van de samenwerking in de regio voorkomt dat de betrokken partijen afspraken moeten gaan maken met vele kleine(re) schoolbesturen. Bovendien bestaat er bij de samenwerkingsverbanden minder kans op ongewenst strategisch gedrag dan bij schoolbesturen (Meijer, 2004). Via het wettelijk verplichte zorgplan geven de samenwerkingsverbanden meer inzicht in hun activiteiten.

Een punt van aandacht is dat regio-indelingen verschillen en dat samenwerkingsverbanden met verschillende gemeenten te maken kunnen hebben. Een ander punt van aandacht is de positie van de intern begeleider als schakel tussen school en het JAT. Of de expertise van het JAT op de juiste manier wordt aangesproken (niet te veel en niet te weinig), is in belangrijke mate afhankelijk van de opstelling en deskundigheid van de ib'er van de school. Hier zou het schoolmaatschappelijk werk wellicht een rol kunnen vervullen bij het versterken van de schakels tussen school en JAT. School-

maatschappelijk werk kan bijdragen aan het signaleren van problematiek en aan het stimuleren van scholen die onvoldoende gebruik maken van het JAT.

Werken aan zorg in de basisschool

Kwaliteitsbeleid staat in het middelpunt van de belangstelling. Veel scholen werken, op eigen initiatief of onder invloed van het samenwerkingsverband of schoolbestuur, aan het verbeteren van de kwaliteit van de leerlingenzorg. Ook hier springt de prominente rol van de intern begeleider in het oog. De ib'er moet een soort alleskunner zijn, die de zorgstructuur inricht en versterkt, leerkrachten coacht, intern en extern overlegt, het JAT aanstuurt en bovendien de stuwende kracht achter onderwijsvernieuwing is. De ib'er vormt bovendien meestal de verbindende schakel tussen de scholen en het samenwerkingsverband en tussen de scholen onderling. De activiteiten van het samenwerkingsverband zijn vaak gericht op de ib'ers, zoals studiedagen en scholing en de contacten tussen scholen in het ib-netwerk. Het is dus van belang dat de kwaliteit van de ib'ers wordt gestimuleerd, zowel door de scholen als door de samenwerkingsverbanden, bijvoorbeeld door de ib-opleiding verplicht te stellen.

Bij het in kaart brengen van de kwaliteit van het onderwijs en van de zorgstructuur in de scholen wordt gebruik gemaakt van tal van zelfevaluatie-instrumenten. Aangezien onderzoek naar het nut van die instrumenten nog niet is afgerond, is het onduidelijk hoe zinvol het gebruik daarvan voor de scholen is. Ook is nog onduidelijk wat de effecten zijn van de acties die de scholen naar aanleiding van de uitkomsten van de zorgscans in gang hebben gezet. De inbreng van externe deskundigen in het geheel lijkt gering. Hier zouden de samenwerkingsverbanden een grotere rol kunnen spelen. Daarbij kan worden gedacht aan het aan de basisscholen aanbieden van begeleiding die is gericht op het versterken van de kwaliteit van de zorgstructuur. Daarnaast zouden de samenwerkingsverbanden een grotere rol kunnen spelen op het gebied van de professionalisering van de leerkrachtenteams. De ingang via de ib'er, waarop nu vooral wordt ingezet, brengt risico's met zich mee.

De aanwezigheid van een JAT kan positief uitwerken op het kwaliteitsbeleid van scholen. De JAT's dragen bij aan een meer uniforme werkwijze in de scholen en dragen bij aan de deskundigheid van de teams. Onderwijs en jeugdzorg komen mede door de JAT's, maar ook door schoolmaatschappelijk werk, dichter bij elkaar te staan. Dat wil nog niet zeggen dat de van oudsher bestaande vooroordelen allemaal zijn verdwenen en dat alle knelpunten zijn opgelost, maar de JAT's zijn wel op weg vaste voet te krijgen in de bovenschoolse zorgstructuur. De combinatie van de opkomst van JAT's en de steeds prominentere rol van ib'ers, leidt ertoe dat andere aspecten van de bovenschoolse zorg wat naar de achtergrond worden verdrongen. Voorbeelden daar-

van zijn de brede PCL of het zorgplatform en de ondersteunende functie van het speciaal basisonderwijs.

Tot slot

Samenvattend kan worden gesteld dat de ontwikkelingen rond de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg als positief worden ervaren. Wel lijkt wat meer structuur wenselijk. Er zijn in de bovenschoolse zorg verschillende instellingen actief, die zich deels op elkaars terrein begeven. Bovendien dragen de verschillen in aanpak tussen de JAT's evenmin bij aan een beeld van een afgebakende bovenschoolse zorgstructuur.

Uit eerdere publicaties is een wat somber beeld ontstaan over de effecten van WSNS en de positie van de samenwerkingsverbanden. De meetbare invloed van de samenwerkingsverbanden op de omvang van de verwijzing naar het speciaal basisonderwijs is gering (Smeets, 2003; 2004c), de omvang van de verwijzing naar sbo en rec's tezamen lag in 2002 op hetzelfde niveau als in 1992 (Smeets, 2004a; 2004b), scholen en leerkrachten 'lijken bij het omgaan met verschillen tussen leerlingen stuurloos te zijn' (Houtveen, 2004, p. 237) en 'WSNS is nog niet aangeland op de werkvloer' (Meijer, 2004, p. 266). Uit deze monitor blijkt dat de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg mogelijkheden biedt om scholen meer houvast en ondersteuning te bieden bij het omgaan met zorgleerlingen. In de scholen constateren we dat er nadrukkelijk wordt gewerkt aan de kwaliteit van de leerlingenzorg en aan het laten doorwerken van WSNS in de klas. Dat gebeurt onder meer door de leerkrachten meer verantwoordelijkheid te geven voor het opstellen van handelingsplannen en het meer nadruk leggen op het bieden van extra zorg in de klas in plaats van buiten de klas. Aandachtspunten zijn wel dat wellicht meer externe bemoeienis met de kwaliteitszorg nodig is en dat de in gang gezette ontwikkelingen de belasting van leerkrachten en de vereiste vaardigheden in het klassenmanagement, die volgens schoolleiders en intern begeleiders vaak een punt van zorg zijn, verder onder druk zetten. Kwalitatief goede ondersteuning, zowel bovenschools als in de school, is daarom vereist.

5.3 Aanbevelingen

Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek, doen wij de volgende aanbevelingen:

- Het verdient aanbeveling de samenwerkingsverbanden de taak te geven samenwerking in de regio te initiëren en vorm te geven. Deze samenwerking dient onder meer uit te monden in de uitbreiding van de bovenschoolse zorg met jeugdzorgadvies-

teams en een betere samenwerking met het voortgezet onderwijs en de regionale expertisecentra.

- Het is wenselijk dat er een betere afstemming van regio's (wsns, rec's en jeugdzorg) komt.
- Meer afstemming in het aanbod aan bovenschoolse zorg is wenselijk.
- Het speciaal basisonderwijs dient haar functie als leverancier van ondersteuning en expertise aan basisscholen te versterken, om te voorkomen dat het sbo in de marge verdwijnt.
- Het is zaak dat samenwerkingsverbanden waarin jeugdzorgadviesteams actief zijn, in overleg gaan met scholen die het jeugdzorgadviesteam opvallend weinig of opvallend veel gebruiken.
- In verband met de belangrijke inbreng van de interne begeleiders in de scholen, is het van belang dat samenwerkingsverbanden, schoolbesturen en schoolleiders hoge eisen stellen aan de deskundigheid en vaardigheden van de ib'ers.
- Het is wenselijk dat wordt nagegaan in hoeverre schoolmaatschappelijk werk de ib'ers kan ondersteunen bij hun rol als intermediair tussen de scholen en de jeugdzorgadviesteams.
- Het is wenselijk dat samenwerkingsverbanden meer sturing bieden aan scholen op het gebied van deskundigheidsbevordering.
- Het is wenselijk dat samenwerkingsverbanden ondersteuning aanbieden die is gericht op het versterken van de kwaliteit van de leerlingenzorg in de scholen.

Literatuur

- Berman, P., & MacLaughlin, M. (1978). *Implementing and Sustaining Innovations*. Santa Monica, CA: Rand Corporation.
- Beukering, T. van, Meijer, W., Roede, E., & Imants, J. (2001). Interne begeleiding in perspectief. In: T. van Beukering, W. Meijer & E. Roede (red.), *Interne begeleiding in het basisonderwijs. Onderzoek en praktijkvisies in perspectief* (pp. 117-133). Leuven / Leusden: Acco.
- Bosdriesz, M., & Berkenbosch, W. (2003). *Jeugdzorgadviesteams voor het basisonderwijs. Methodiek aansluiting basisonderwijs en jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
- Derriks, M., Ledoux, G., Overmaat, M., & Eck, E. van (2002). *Omgaan met verschillen: competenties van leerkrachten en schoolleiders*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Doyle, L.H. (2002). Leadership and Inclusion: Reculturing for Reform. *International Journal of Educational Reform*, 11 (1), 38-62.
- Edelenbos, P., & Meijer, W. (2002). *De pedagogisch-didactische consequenties van diagnosticeren*. Groningen: GION, R.U. Groningen.
- Fullan, M.G. (1982). *The Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Press.
- Geijssel, F., Slegers, P., & Berg, R. van den (1999). Transformational leadership and the implementation of large-scale innovation programs. *Journal of Educational Administration*, 37 (4), 309-328.
- Greven, L.F. (2000). De ontwikkeling van Interne Begeleiding in de school voor primair onderwijs. In: J. Schildmeijer, W. Jaegers, J. Klompe, A. Hoibink, & J. Vlaanderen (red.), *Beter omgaan met verschillen*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Guzmán, N. (1995). Leadership for succesful inclusive schools. A study of principal behaviours. *Journal of Educational Administration*, 35 (5), 439-450.
- Hofman, R.H., Dijkstra, N.J., & Hofman, W.H.A. (2004). *Wetenschappelijke onderbouwing van het beoordelingskader voor zelfevaluatie-instrumenten voor scholen*. Groningen / Rotterdam: GION, RU Groningen / RISBO, Erasmus Universiteit Rotterdam.

- Hofman, R.H., Dijkstra, N.J., Hofman, W.H.A., & Boom, J. de (2004). *Q*Primair Monitor Kwaliteitszorg. Peildatum eind 2003*. Groningen / Rotterdam: GION, RU Groningen / RISBO, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Hooiveld, J. (z.j.). *Veel verwijzende basisscholen*. Utrecht: APS.
- Houtveen, T.A.M. (2004). Visie op verschillen. In: C.J.W. Meijer (red.), *WSNS welbeschouwd* (pp. 203-241). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Imants, J. (2002). The Counterproductive Effects of a National Reform Initiative: Reflections from Organizational Theory. *School Effectiveness and School Improvement*, 13 (1), 31-61.
- Inspectie van het Onderwijs (2003). *Kwaliteitsverbetering Samenwerkingsverbanden WSNS. Rapportage over de inspectie monitor van het project 'specifieke aanpak wachtlijsten SBO' in 49 regionale Samenwerkingsverbanden WSNS. Eerste projectjaar 2002-2003*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Jepma, IJ. (2003). *De schoolloopbaan van risicoleerlingen in het primair onderwijs*. Academisch proefschrift. Amsterdam: Thela Thesis.
- Jepma, IJ., & Meijnen, W. (2001a). Risicoleerlingen in het regulier basisonderwijs: handhaving of verwijzing? *Pedagogische Studiën*, 78 (1), 313-329.
- Jong, E.M.C. de, Kolthof, H., & Spreij, L.C. (1999). *Visie, een peiler van zorg. Onderzoek naar de relatie tussen onderwijsvisie en de kwaliteit van zorg in de basisschool*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Leithwood, K., Jantzi, D., & Steinbach, R. (1999). *Changing leadership for changing times*. Buckingham/Philadelphia: Open University Press.
- Leithwood, K., Tomlinson, D., & Genge, M. (1996). Transformational school leadership. In: K. Leithwood et al., *International handbook of educational leadership and administration* (pp. 785-840). Boston/Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Meijer, C. (2003). *Inclusief Onderwijs en de Praktijk in de Klas*. Middelfart, Denemarken: European Agency for Development in Special Needs Education.
- Meijer, C.J.W. (2004). Kijkoperatie. In: C.J.W. Meijer (red.), *WSNS welbeschouwd* (pp. 243-267). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Meijer, W., Roede, E., & Beukering, T. van (2001). Onderzoek naar aspecten van interne begeleiding. In: T. van Beukering, W. Meijer & E. Roede (red.), *Interne begeleiding in het basisonderwijs. Onderzoek en praktijkvisies in perspectief* (pp. 23-39). Leuven / Leusden: Acco.
- Ministerie van OCenW (2000). Subsidieregeling aanpak plaatsingsproblematiek WSNS. *Uitleg*, nr. 26, 7-11.

- Ministerie van OCenW (2001). Verlengde subsidieregeling aanpak plaatsingsproblematiek Weer Samen Naar School (WSNS). *Uitleg*, nr. 26, 29-32.
- Reezigt, G.J., Houtveen, A.A.M., & Grift, W. van de (2002). *Ontwikkelingen in en effecten van adaptief onderwijs in de klas en integrale leerlingenzorg op schoolniveau*. Groningen: GION
- Schouten, E. (2000). *Bovenal bevlogen. Vier scholen vergroten onderwijskansen*. 's-Gravenhage: Procesmanagement Primair Onderwijs.
- Sleegers, P., Berg, R. van den, & Geijsel, F. (2000). Building innovative schools: the need for new approaches. *Teaching and Teacher Education*, 16, 801-808.
- Smeets, E.F.L. (2003). *Op weg naar samenhang. De Samenwerkingsverbanden 'Weer Samen Naar School'*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L., Hoeven-van Doornum, A.A. van der, & Smit, F.C.G. (2003). *Wachlijsten in de Samenwerkingsverbanden 'Weer Samen Naar School'*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L. (2004a). *Communicerende vaten. Leerlingenstromen tussen basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs*. Nijmegen: ITS.
- Smeets, E.F.L. (2004b). Zicht op cijfers. In: C.J.W. Meijer (red.), *WSNS welbeschouwd* (pp. 105-124). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Smeets, E.F.L. (2004c). De keten bekeken. In: C.J.W. Meijer (red.), *WSNS welbeschouwd* (pp. 179-201). Antwerpen / Apeldoorn: Garant.
- Smeets, E., & Poulisse, N. (2003). *Leerlingenzorg en het werken met ken- en stuurgetallen. Dieptestudies bij de WSNS-Monitor 2003*. Nijmegen: ITS.
- Sontag, L., Wolput, B. van, & Mensink, J. (2004). *De stand van zaken in de WSNS-samenwerkingsverbanden in het schooljaar 2003/2004*. Tilburg: IVA.
- Staessens, K. (1991). *De professionele cultuur van basisscholen. Elke school heeft haar verhaal*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Staessens, K., Vandenberghe, R., D'hertefelt, M., Dooren, L. van, Verhoelst, H., & Wouters, M. (1989). Het intern functioneren van basisscholen in vernieuwing: Een onderzoek naar de invloed van de schoolorganisatorische cultuur op de implementatie van V.L.O.-doelstellingen. In: R. Vandenberghe & R. van der Vegt (red.), *Onderwijsvernieuwing* (pp. 149-168). Amsterdam / Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Verhoef, M. & Eimers, T. (2003). *Velen weten meer dan een. Multi-disciplinaire teams in Zuid-Holland-Zuid en Goeree Overflakkee*. Nijmegen: Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt.

Bijlagen

Bijlage 1 – Overzicht van gevoerde gesprekken

SWV 1	
SWV	inhoudelijk coördinator
Schoolbegeleidingsdienst	coördinator leerlingenzorg
School 1	directeur; intern begeleider
School 2	directeur; intern begeleider (tevens adjunct-directeur); leerkracht groep 4 (tevens locatieleider); leerkracht groep 6
School 3	directeur; intern begeleider; leerkracht groep 1; leerkracht groep 7
SWV 2	
SWV	coördinator
GGD / JGZ	hoofd Jeugdgezondheidszorg
School 4	locatieleider; 2 intern begeleiders; leerkracht groep 3
School 5	directeur; intern begeleider; leerkracht groep 1/2; leerkracht groep 7/8
School 6	adjunct-directeur / intern begeleider; remedial teacher
School 7	directeur; intern begeleider; leerkracht groep 1
SWV 3	
SWV	coördinator en assistent-coördinator
GGD / JGZ	schoolarts
BJZ	schoolmaatschappelijk werkster
School 8	adjunct-directeur; intern begeleider
School 9	adjunct-directeur; intern begeleider
School 10	directeur; intern begeleider
School 11	directeur; intern begeleider
SWV 4	
SWV	zorgtrajectbegeleider
Gemeente	coördinator MD-Teams
BJZ	teamleider schoolmaatschappelijk werk
School 12	directeur; 2 intern begeleiders
School 13	directeur; intern begeleider (tevens adjunct-directeur); leerkracht groep 3; leerkracht groep 7

Bijlage 2 – Matrix samenwerkingsverbanden

SWV 1

Organisatie en kengetallen	Bovenschoolse zorg	Werken aan kwaliteit	Samen werken in de regio
<ul style="list-style-type: none"> 68 basisscholen, 3 sbo-scholen; ±19.000 leerlingen deelnamepercentage: 3.1 1998 ontstaan uit fusie van 3 samenwerkingsverbanden federatief en interzuilair 22 schoolbesturen; 6 gemeenten coördinatie: inhoudelijk coördinator (32 uur per week) en ambtelijk secretaris (28 uur per week) scholen werken samen in wijk-clusters 	<ul style="list-style-type: none"> pcl met smalle raakstelling 3 zorgplatforms, elk verbonden aan een sbo-school pilot met 3 zorgteams is gestart en wordt verder uitgebreid streven naar 1 jat voor het hele samenwerkingsverband zorgarrangementen (fre's) bieden scholen keuzemogelijkheden (pab, verwijzing of extra begeleiding); toewijzing door zorgteam of pcl vóór start lgf was deskundigheid pi beschikbaar voor observatie van jonge risicoleerlingen gezamenlijke jrk-afdeling sbo moet een expertisecentrum worden deskundige pab'ers met een coachende rol 	<ul style="list-style-type: none"> kwaliteitsbeleid is zaak van scholen en schoolbesturen swv stelt eisen aan kwaliteit van ib'ers en pab'ers opleidingsmodules en extra facilitering scholen voor ib'ers ib'ers maken jaarlijks een zorg-verslag pcl-monitor over de verwijzings-problematiek zorgscan is ingezet maar wordt niet dwingend voorgeschreven verwijzingscijfers scholen worden in zorgplan opgenomen met veel-verwijzende scholen zijn gesprekken gevoerd op aanvraag pab en schoolvideo-interactiebegeleiding beschikbaar ib-netwerken (per wijk) en zorgteams zorgen voor de uitwisseling van deskundigheid 	<ul style="list-style-type: none"> in zorgteam zijn ib'ers, pab'ers en psycholoog / orthopedagoog sbo vertegenwoordigd 1 zorgteam per 4 à 8 scholen kernpartners voor jat zijn biz, jgz en amw (over 3 instellingen verdeeld) samenwerken in de regio wordt bemoeijkt door het grote aantal gemeenten hierdoor gaat afstemming wsnsgo moeizaam knelpunt is de versnippering van de zorggelden aansluiting voortgezet onderwijs is knelpunt; daaraan wordt gewerkt samenwerking tussen pcl en civi's wordt vormgegeven

<p>Organisatie en kergetallen</p> <ul style="list-style-type: none"> • 79 basisscholen, 4 sbo-scholen; ±14.500 leerlingen • deelnamepercentage: 3,9 • federatief en interzuilair • 15 schoolbesturen; 11 gemeenten • coördinatie: fulltime coördinator • scholen werken samen in clusters (per gemeente) 	<p>Bovenschoolse zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • pcl met brede taakstelling • jat voor het samenwerkingsverband gaat binnenkort van start; voorbereidingstraject is doorlopen • werkwijze: melding via het loket; daarna intake door 'case manager' van amw; bespreking cases in md-team, dat scholen adviseert • scholen mogen kiezen of zij leerlingen aanmelden bij de pcl of bij het jat • op aanvraag pab • swv ontwikkelt protocollen en procedures; scholen zijn vrij om die te gebruiken • aandachtspunt is de functie van het sbo 	<p>Werken aan kwaliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteitszorg is bij scholen en besturen hoger op agenda gekomen • nulmeting kwaliteit uitgevoerd in 2001 met instrument Iselinge • vervolgens is kwaliteitskaart leerlingenzorg ontwikkeld voor bao en voor sbo; deze wordt tweemaal jaarlíks ingevuld • scholingsadvies en scholingsaanbod op basis van nulmeting; scholen hebben zich verplicht aan scholing deel te nemen • pcl heeft monitor- en adviesfunctie m.b.t. leerlingenzorg en omvang verwijzing • ib-overleg (3 maal per jaar) en directieoverleg per cluster; terugkijkbijeenkomsten; thematische bijeenkomsten voor ib'ers en 'kwaliteitskringen' • het swv draagt fre's over voor ib; ib'ers moeten coach worden • er wordt gewerkt aan intervisie van scholen 	<p>Samenwerken in de regio</p> <ul style="list-style-type: none"> • in jat werken amw, jgz, bijz, obd en swv samen; voorzitter pcl neemt deel • amw wordt door 2 instellingen geleverd; 2 gemeenten behoren tot andere bijz-regio; gemeentelijke herindeling is een knelpunt • punt van aandacht is de tijdsinvestering van bijz • er is een directe lijn tussen swv en rec's en er is samenwerking tussen swv en swv-vo • er zijn plannen voor samenwerking van het jat met zorgteams vo • aandachtspunt voor het jat is het betrekken van het voorschoolse traject • er is weinig afstemming wsnsgo (doordat het swv met 11 gemeenten te maken heeft en er bovendien ook verschillen binnen gemeenten zijn)
--	---	--	--

SWV 3

Organisatie en kergetallen	Bovenschoolse zorg	Werken aan kwaliteit	Samenwerken in de regio
<ul style="list-style-type: none"> • 6 basisscholen, 1 sbo-school; ±2.400 leerlingen • deelnamepercentage: 2.5 • rk, met 1 openbare school • 1 schoolbestuur, dat tevens bestuurt van het swv is; 1 gemeente • bovenschools directeur, coördinator (3 dagen per week) en assistent-coördinator (0.5 dag per week) 	<ul style="list-style-type: none"> • pcl met smalle taakstelling • bovenschools platform leerlingenzorg (zet beleid uit, bespreekt zorgleerlingen, beslist over verwijsbaarheid en adviseert scholen) • bezig met vorming van 4 'educatieve basiscentra' (brede scholen) • 1 jat voor het hele swv • werkwijze: jat vergadert 8 maal per jaar per educatief basiscentrum • ouders worden bij de bespreking van hun kind betrokken en er worden n.a.v. de bespreking afspraken met de ouders gemaakt • er is geen aparte voorziening voor jonge risicoleerlingen • er is geen preventieve ambulante begeleiding beschikbaar • een aandachtspunt is de functie van het sbo 	<ul style="list-style-type: none"> • om de 2 jaar wordt in de scholen een zorgscan afgenomen • er is een trendanalyse gemaakt • streven naar inclusief onderwijs • het bovenschools platform leerlingenzorg fungeert als 'denktank' • leden van bovenschools platform leerlingenzorg en mt-leden van scholen hebben regelmatig studiedagen • swv biedt scholing voor leerkrachten aan; nadruk ligt op versterken van leerkrachtvaardigheden • trend bij interne begeleiding naar coaching • experiment met verdeling restfre's op basis van het aantal zorgleerlingen per basisschool • pluspunten: korte lijnen (alle scholen onder hetzelfde schoolbestuur, tevens bestuur van het swv), bovenschools platform leerlingenzorg kent de scholen 	<ul style="list-style-type: none"> • in het jat zitten een schoolmaatschappelijk werkster van bijz, de schoolarts en de ib'er van de basisschool (de ib'er is voorzitter) • daarnaast kan een beroep worden gedaan op 4 uur algemeen maatschappelijk werk per week • knelpunten jat: jat is smal van samenstelling; continuïteit is afhankelijk van de beschikbaarheid van de medewerkers; er zijn te veel dossiers per zorgleerling • knelpunten jeugdzorg: werkt onvoldoende vraaggericht, er zijn wachtlijsten en er is te weinig bewaking van de voortgang • overige knelpunten: onderzoeken in het kader van het rec-traject duren veel te lang • aandachtspunt is de aansluiting primair – voortgezet onderwijs

<p>Organisatie en kergetallen</p> <ul style="list-style-type: none"> • 21 basisscholen, 2 sbo-scholen; ± 6.500 leerlingen • deelnamepercentage: 3,4 • 5 schoolbesturen • federatie van bijzondere scholen (rik, pc en ab) • coördinator, zorgtrajectbegeleider en orthopedagoge 	<p>Bovenschoolse zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • pcl met smalle taakstelling • md-teams (1 per school), vervullen deels de functie van zorgplatform (de gemeente beschikt over 35 md-teams) • werkwijze: het md-team vergadert om de 4 à 6 weken op school; spoedprocedure is mogelijk • md-team adviseert scholen; ouders worden niet bij de bespreking betrokken, leerkrachten wel; ib' er dient de ouders te informeren • scholen zijn erg tevreden over de md-teams • er is geen pab; er wordt gewerkt aan opzet ambulante begeleiding 'nieuwe stijl' (aandacht voor leerkracht en ib' er, gedragsproblemen) • een extern begeleider werkt aan de bovenschoolse zorgstructuur • er is een bovenschoolse orthotheek • knelpunt: er zijn recent veel wisselingen van coördinator in het swv geweest 	<p>Werken aan kwaliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteitsverbetering wordt aangestuurd door de schoolbesturen; er is een zorgscan beschikbaar • gestart met consultatieve leerlingbegeleiding door obd; er is ook schoolvideo-interactiebegeleiding beschikbaar • er is een ib-netwerk; er is geen structureel directieoverleg • ib-opleiding is verplicht en het swv biedt ib'ers scholing aan • daarnaast is er een beperkt scholingsaanbod vanuit het swv; scholing wordt vooral als zaak van de scholen beschouwd • er is een visie op de toekomst van het sbo ontwikkeld • alle scholen gebruiken hetzelfde lvs; alle scholen werken met een (digitaal) 'groeidossier' met een indeling in vijf zorgniveaus • het verwijsgedrag wordt door het coördinatiebureau gevolgd; beleid gericht op veel-verwijzende scholen wordt ontwikkeld 	<p>Samenwerken in de regio</p> <ul style="list-style-type: none"> • md-team bestaat uit orthopedagoge (sbd), schoolmaatschappelijk werkker (bjz), schoolarts en de ib' er (de externe deelnemers zitten doorgaans in 5 md-teams); aanvulling met anderen is mogelijk • de coördinatie van de md-teams is in handen van de gemeente; er wordt gewerkt aan meer uniformiteit in de werkwijze en aan verdere professionalisering van de teams • er wordt gewerkt aan afstemming tussen het voorschoolse traject, het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs • de zorgtrajectbegeleider van het swv onderhoudt contacten met externe instanties, zoals rec's • knelpunten md-teams: personeelswisselingen en verschillende privacyregelingen; onvoldoende zicht op de opbrengst • overige knelpunten: moeizame contacten tussen pcl en cvi's; verwijzing naar rec duurt lang en verloopt moeizaam
--	--	--	---

Bijlage 3 – Matrix scholen

School 1 (SWV 1)

<p>Kenmerken, visie en deskundigheid</p>	<p>Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning</p>	<p>Leerlingen zorg en adaptief onderwijs</p>	<p>Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen</p>
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 600 leerlingen (waarvan 6% 1.25 en 10% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.5%; naar rec: 0.5% • Jenaplanschool <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • uitgangspunten Jenaplan; 'kind heeft recht op eigen ontwikkeling' • uitgangspunt van de school is zoveel mogelijk zorg bieden <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er heeft veel scholing gehad (o.a. coaching, hoogbegaafdheid, autisme, risicokinderen); ook locatieleider schoolt zich op het gebied van leerlingenzorg • aandacht voor zorg in teamscholing 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • zorggroep (ib'er, locatieleider, taakleerkracht) heeft meer lijn in de leerlingenzorg gebracht en taken en verantwoordelijkheden vastgelegd • leerlingenzorg wordt regelmatig geëvalueerd <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er (2 dagen per week); geen rt'ers, wel 2 taakleerkrachten (afhankelijk van ruimte in de formatie) • werk van ib'er verschuift steeds meer richting team • zorgarrangementen verkregen van swv 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • onderbouw: observatieschema's; cito-lvs met toetskalender groep 3-8 • zorggroep bespreekt d/e-scores lvs met leerkracht; leerkracht maakt zo nodig ihp, evt. met hulp ib'er • leerlingenzorg is goed gestructureerd; iedereen kent de procedures • complexe problematiek wordt in leerlingenbespreking in het team ingebracht <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkracht en taakleerkracht bieden extra zorg (resp. in en buiten groep) • grote inzet van teamleden; oppassen dat niet alle kinderen als zorgkinderen worden beschouwd 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • veel overleg met ib'ers in het wijknetwerk (maar er zijn wel veel ib-wisselingen geweest) • swv probeert structuur aan te brengen • pab biedt geen toegevoegde waarde voor de school <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • binnenkort start in zorgteam; nog twijfels over meerwaarde; in het 'oude' zorgplatform zijn meer disciplines vertegenwoordigd • niet enthousiast over b.j.z, maar dat verbetert; tevreden over smw (spreekuur op school; intermediair tussen ouders en school) en jgz (5 maal per jaar overleg met ib'er)

School 2 (SWV 1)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingen zorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 300 leerlingen (waarvan 20% 1.25 en 53% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 1.1%; naar rec: 0.4% • een ib'er is tevens adjunct-dir. • de school is een onderwijskansenschool, waardoor het budget ruim is <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • school streeft naar leerlinggericht onderwijs, gebaseerd op de uitgangspunten van Stevens • missie: werken aan kwaliteit via algehele transformatie onderwijs <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • veel competenties op school doordat er een groot team is • scholing overwegend individueel, maar bij nieuwe onderwerpen teamgericht 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteitszorg is een speerpunt; ib'er heeft een zorgscan uitgevoerd; 2 maal per jaar algemene evaluatie van het functioneren van de school, waaronder ook de leerlingenzorg • door studiedagen, overleg en terugkoppeling (met en door ib'ers) wordt het team op één lijn gebracht <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 ib'ers per locatie, ieder verantwoordelijk voor 4 groepen; rt op beperkte schaal, m.n. in onderbouw; tutor i.v.m. Piramide; deel rt verdwijnt door bezuinigingen en rt'er moet vaak vervangen • ib'ers groeien naar coachende rol • er komt extra lesmateriaal voor hoogbegaafden; verder streeft men naar zo veel mogelijk gebruik van reguliere methoden; behoefte aan meer materiaal zelfstandig werken 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • cito-lvs, meth.gebonden toetsen, observatielijst sociaal-emotionele ontwikkeling (scol) • leerkracht signaleert (nu wordt 15 à 20% bij ib'er aangemeld; dat moet terug naar 10%) • leerkracht stelt handelingsplan op, voor 6-8 weken, met ondersteuning van ib'er <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 'onderwijs op maat': extra inspanningen voor de 10% laagst presterende en 10% best presterende leerlingen); groepsplan • adaptief onderwijs is in invoeringsfase • leerlingen met hp krijgen rt buiten klas en extra hulp aan instructietafel • streven naar meer extra hulp in de klas; andere leerlingen moeten meer zelfstandig gaan werken 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • swv heeft geen grote invloed op leerlingenzorg; de school kan en wil bijna alles zelf doen • in wijkgebonden netwerk wordt vaak overlegd met ib'ers van 4 andere scholen • pab vanuit sbo functioneert goed <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • school heeft zelf een 'multi-team' opgezet (ib'er, smw, bhz en sbd); spreekuur om de 6-8 weken; school is erg tevreden • sbd wordt zo nodig ingeschakeld; goede adviezen, maar houden soms te weinig rekening met de groep • terugkoppeling vanuit externe instanties wordt beter; werkterrein goed afgebakend, maar vaak krijg je met andere personen te maken • weinig contact met rec's; wel goede ab vanuit rec-2

School 3 (SWV 1)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingen zorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 150 leerlingen (waarvan 7% 1.25 en 89% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.2%; naar rec: 0.2% <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 'totale zorg in gedeelde verantwoordelijkheid'; zorg naar de kinderen toebrengen; ieder kind optimaal onderwijs bieden; • hoge verwachtingen van kinderen; kinderen op hun verantwoordelijkheid aanspreken • gekozen voor het model voor adaptief onderwijs van Stevens <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'ers heeft ervaring in sbo en heeft cursus voor ib'ers gevolgd • persoonlijke ontwikkelingsplannen; teamscholing (o.a. gesprekstechnieken, coöperatief leren) 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • op basis van kwaliteitskaarten Kees Bos is een verbeterplan (4 jaar) en een jaarplan gemaakt • centraal thema is verbetering van het didactisch handelen en het pedagogisch klimaat, waarbij specifieke aandacht uitgaat naar klasmanagement • directeur, ib'ers en collega's komen in de klas kijken <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'ers voor groep 3 t/m 8 (3 dagen per week) die ook vervangt bij lesuitval; 1 ib'ers voor groep ½ (1 dag per week); 2 tutores i.v.m. Piramide • ib'ers en directeur vormen het interne zorgteam • orthotheek • extern zorgteam kan zorgarrangementen toekennen 	<p><i>Leerlingen zorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • cito-toetsen en methodegebonden toetsen • leerkracht is 'hoofdaanemer' van leerlingenzorg; ib'ers en team kunnen ondersteunen; leerkracht maakt handlingsplan, voert uit en evalueert; daarna evt. bespreking in intern zorgteam en nieuw hp • wat opvalt, wordt in zorgmap bijgehouden • het is wenselijk dat verschillende onderdelen en documenten beter worden geordend en afgestemd <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkracht dient jaarlijks leerstof- en toetsplanning in bij directeur • rt wordt in de groepen geboden • coöperatief leren; gevarieerde werkvormen; kinderen helpen elkaar • leerkracht maakt zo nodig geïndividualiseerde weektaken 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • zorgteam levert tijd en middelen • school is tevreden over verdeling van middelen (zorgarrangementen) maar niet over het delen van deskundigheid; er zijn te veel verschillen in ib'ers • meer aandacht is nodig voor bao-bao-overplaatsingen <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • een gemis is dat jeugdzorg niet in het zorgteam deelneemt; dat gaat in de toekomst veranderen; ib'ers leert niet veel van het zorgteam • bij de sbo wordt hulpverlening ingekocht • contacten met jeugdzorg worden beter (was te veel op procedures en op ouders gericht; veel personeelwisselingen); men begint meer mee te denken • zo nodig komen smw, schoolarts of logopediste kijken in de kleutergroepen

School 4 (SWV 2)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingenzorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 250 leerlingen (waarvan 19% 1.25 en 6% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.8%; naar rec: 0.2% • Daltonschool <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Daltonvisie: zelfstandigheid, samenwerking en eigen verantwoordelijkheid, zowel voor het team als voor de leerlingen <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'ers hebben ib-cursus gevolgd • ib'ers moeten zich ontwikkelen naar coach • veel teamgerichte scholing gevolgd i.v.m. erkenning als Dalton-school (o.a. omgaan met ouders en met sociaal-emotionele problematiek) 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Daltonvereniging heeft eigen kwaliteitskaarten; kwaliteit van leerlingenzorg is continu punt van aandacht • school heeft een schoolplan en een stappenplan voor verbetering • team wordt betrokken bij het formuleren van beleid • leerlingenzorg wordt continu met het team geëvalueerd • per bouw worden aandachtspunten aangepakt • leerlingenbesprekingen per bouw, per groep en als voorbeeld ook in het gehele team <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'er; rt'ers; 1 klassenassistent 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • cito-lvs en methodegebonden toetsen; observatiedagen in onderbouw • leerkracht signaleert (gedrag of d/e-score); rt'er diagnosticeert • protocollen; afspraken over rt; er wordt gewerkt aan het standaardiseren van handelingsplannen; ieder een werkt nu met dezelfde mappen (o.a. toetsmap en zorgmap) • leerkrachten worden op hun eigen verantwoordelijkheid aangesproken <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • zorg verlenen functioneert goed, maar bijhouden dossiers kan beter • zorgleerlingen worden begeleid door de groepsleerkracht, tijdens zelfstandig werk; rt buiten klas (max. 8 weken, groep 1-5); tutoring door oudere leerlingen 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib-netwerk en overleg locatie-leiders in cluster; het cluster is te klein en te weinig gestructureerd • niet helemaal tevreden over pcl • ervaringen met pab vanuit het sbo zijn niet positief <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • sbo is belangrijke partner; bij problemen met leerlingen wordt daarop een beroep gedaan • schoolarts, logopediste en maatschappelijk werker verlenen ondersteuning; ook is observatie in kleutergroepen mogelijk • tevreden over ambulante begeleiding vanuit rec • jeugdhulpverlening is ontoereikend (lange wachttijden, 'kastje-muur'); stap naar bijz is groot voor ouders

School 5 (SWV 2)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingenzorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 250 leerlingen (waarvan 12% 1.25 en 0% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.6%; naar rec: 0.1% • Jenaplanschool <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • uitgangspunt is planmatig werken en bieden van zorg op maat • het team is erg betrokken bij de zorg <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • deskundig op het gebied van leerlingenzorg • scholing vooral via studiedagen voor het team 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteitskaarten Kees Bos worden gebruikt, naast een jaarevaluatie • beleid m.b.t. zorg wordt samen met het team gemaakt; de zorgwerkgroep (ib'er en 2 leerkrachten) maakt plannen • leerlingenbesprekingen ib'er – leerkracht, ib'er – directeur en twee maal per jaar met gehele team • directeur bezoekt klassen; ook team gaat bij elkaar in de klas kijken <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'er (2 dagen per week); geen rt'er; 3 klassenassistenten • voldoende lesmateriaal, maar moeilijk om voor de beste leerlingen zinvolle stof te vinden 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • cito-lvs en avi-volgsysteem; observaties en toetsen onderbouw; gebruik 'horeb'; dyslexieprotocol • signaleren: ib'er en leerkracht bespreken d/e-scores en 'hoge a' • ib'er stelt handelingsplan op; ib'er en leerkracht evalueren het hp • sociaal-emotionele ontwikkeling is een verbeterpunt <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • niveaus: normaal programma / handelingsalternatieven / handelingsplannen / eigen leerlijn • directe instructie en eigen verantwoordelijkheid leerlingen • zelfstandig werken wordt sterk gestimuleerd; dagtaken vanaf groep 3 en weektaken vanaf groep 4 • streven naar meer gedifferentieerde weektaken • extra hulp tijdens 'inloop' (vóór de les begint) en aan instructietafel 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • positief over het swv: cursus-aanbod, producten, website, informatievoorziening aan ib'ers • school heeft weinig aan hulp vanuit het sbo <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • als sprake is van hardnekkige problematiek, wordt dat besproken met de schoolbegeleidingsdienst • zo nodig komt een orthopedagog observeren en interveniëren • begeleiding vanuit rec is goed • bij werkt erg traag; school heeft weinig invloed, is geen partij • bij het (toekomstige) jat wil de school invloed op de hulpvraag en goede terugkoppeling

School 6 (SWV 2)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingen zorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 350 leerlingen (waarvan 35% 1.25 en 15% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 1.1%; naar rec: 0.1% • ib' er is tevens adjunct-directeur <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er wordt gestreefd naar het realiseren van de eindtermen voor alle leerlingen • sommige leerkrachten vinden het moeilijk extra zorg te bieden <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er wordt gewerkt aan het omgaan met verschillen 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kwaliteitskaarten van Kees Bos worden gebruikt om kwaliteit in kaart te brengen (elke 2 jaar) • vanuit schoolleiding wordt gehandeld op de visie en wordt extra aandacht gevestigd op successen • leerlingenbesprekingen rt'er of ib'er met leerkracht; interessante casussen worden in team besproken • directeur bezoekt klassen en coacht leerkrachten <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'er (14 uur per week); 3 rt'ers • gebruik van <i>Piramide</i> in onderbouw • extra leer materiaal; taalmethode biedt te weinig materiaal om zelfstandig te werken; dure remedierende computerprogramma's 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er signaleert op basis cito-lvs en methodegebonden toetsen • d/e-scores worden besproken; ib'er diagnosticeert; rt'er maakt handlingsplan t.b.v. hulp buiten groep; evaluatie na 6 à 7 weken • bij langdurige problematiek bespreking met ib'er, rt'er en bouwleerkrachten • organisatie en procedures zijn in orde en worden bewaakt; dossiervorming is goed <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • voor kinderen die eindtermen niet kunnen halen, is er een minimumprogramma • hulp buiten groep op basis van hp; hulp binnen groep zonder plan, tijdens zelfstandig werk (dag- en weektaak) 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • positief over swv: scholingsaanbod en veel contact met de pcl <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • begeleiding door sbd in het omgaan met verschillen • via de gemeente is schoolmaatschappelijk werk beschikbaar • contacten met bijz verlopen moeizaam (redeneert vanuit eigen discipline; school wordt er niet bij betrokken); veel personeelswisselingen bij bijz; ouders haken af door lange wachttijden

School 7 (SWV 2)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingen zorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ± 100 leerlingen (waarvan 5% 1.25 en 64% 1.90) gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.5%; naar rec: 0.0% <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> uitgangspunt is dat leerlingen zo goed mogelijk moeten worden gevolgd en begeleid <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ib' er heeft ib-cursus gevolgd, rt' er heeft rt-opleiding gevolgd; zij volgen ook cursus coaching via teamgerichte scholing wordt gewerkt aan een meer uniforme manier van werken in het team 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ib' er en rt' er samen verantwoordelijk voor leerlingenzorg na invullen kwaliteitskaarten is in team vastgesteld waar verbetering nodig is beleid wordt in team besproken en vastgesteld, maar niet iedereen voert dat uit; daarom ziet de school-leider daarop toe, onder meer d.m.v. lesbezoek naast groepsbesprekingen kunnen leerkrachten een leerling als casus in de teambespreking inbrengen <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 1 ib' er en 1 rt' er; er is geen duidelijke taakafbakening voldoende materiaal voor adaptief onderwijs, evt. ook van sbo-school orthotheek 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> cito-lvs en methodegebonden toetsen; in onderbouw start met observatiesysteem Pravoo groepsleerkracht, ib' er en rt' er nemen alle toetsresultaten door; rt' er stelt diagnose, in samspraak met ib' er en leerkracht; daarna wordt gezamenlijk een hp opgesteld handelingsplan geldt vaak voor langere periode <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> adaptief onderwijs is nog in ontwikkeling; vooral in bovenbouw wordt veel klassikaal gewerkt rt nu vooral buiten de groep; men wil dit meer in de groep brengen; nog onduidelijk is door wie dit jaar start met weektaken 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> swv heeft geen grote invloed op leerlingenzorg op school ib-netwerk is van belang en er zijn studiedagen ervaringen met pab vanuit sbo zijn goed <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> om bij het diagnosticeren te ondersteunen, kan de schoolbegeleidingsdienst worden ingeschakeld goede ervaringen met bij wachlijsten bij riagg zijn een probleem vaak is het moeilijk te bepalen bij welke zorginstelling je moet zijn; het (toekomstige) jat kan dat verbeteren

School 8 (SWV 3)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingenzorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 450 leerlingen (waarvan 19% 1.25 en 4% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.4%; naar rec: 0.4% <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • de ononderbroken ontwikkeling van het kind staat centraal en de autonomie van het kind wordt gerespecteerd • er wordt gewerkt aan een afgestemd onderwijsaanbod voor elke leerling <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er is veel deskundigheid op school; zo wordt zelf lesmateriaal ontwikkeld 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er is via studiebijeenkomsten gewerkt aan draagvlak in het team • in functioneringsgesprekken wordt aandacht besteed aan het bieden van extra zorg <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'er; 1 klassenassistent; 14 stagiar(e)s ('meer handen in de klas'); 2 rekenoördinatoren; leerkrachten die zelf materiaal ontwikkelen 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • eigen volgsysteem voor kleuters; leerlijnen met ijkpunten • dossiers van leerlingen en handelingsplannen digitaal opgeslagen <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 'aandachtsleerlingen', met specifiek probleem en handelingsplan, en 'zorgleerlingen', met intensieve zorg in een zorgtraject • jaarklassen • zelfstandig werken aan dag- en weektaken • ononderbroken ontwikkeling groep 1-4 bij lezen, via leerlijnen 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • bespreking van leerlingen in bovenschools platform leerlingenzorg <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • jeugdzorgadviesteam geeft adviezen

School 9 (SWV 3)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingenzorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 200 leerlingen (waarvan 0% 1.25 en 36% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.9%; naar rec: 0.9% • Jenaplanschool <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • het belang van de sociaal-emotionele ontwikkeling staat voorop • de groep vormt het vertrekpunt: de sfeer in de groep moet goed zijn <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er/rt'er is zeer deskundig; een leerkracht heeft cursus 'jonge risicokinderen' gevolgd 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er/rt'er en adjunct vormen de zorggroep • om kwaliteit in kaart te brengen, zijn ouders, leerkrachten en leerlingen geïnterviewd; daaruit zijn speerpunten afgeleid (o.a. hoogbegaafdheid, dyslexie, autisme) • zes maal per jaar is er teamoverleg over leerlingen, waarbij ook thematisch over problematiek wordt gesproken <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'er/rt'er (1 persoon, 15 uur per week) • goede orthotheek, veel materiaal 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkracht en ib'er bespreken alle leerlingen; op basis daarvan wordt een groepsplan gemaakt; voor groepen kinderen met dezelfde problematiek wordt apart plan gemaakt; daarnaast zijn er begeleidingsplannen en handelingsplannen <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • brede stamgroepen en instructiegroepen buiten de stamgroep • groepsplan i.v.m. aanpak lezen • tutorlezen in bovenbouw; 'maatjesleren'; coöperatief leren • extra hulp voornamelijk door leerkracht, tijdens zelfstandig werk • rt'er werkt vooral aan leerstrategieën • een aandachtspunt is het preventief ingrijpen bij leesproblematiek 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • uitwisseling van kennis via bovenschools platform leerlingenzorg • met bovenschools manager weinig contact over leerlingenzorg • swv (bplz) heeft specialistische orthotheek <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • videobegeleiding door schoolbegeleidingsdienst • jeugdzorgadviesteam past goed in de benadering met educatieve basiscentra

School 10 (SWV 3)

<p>Kenmerken, visie en deskundigheid</p>	<p>Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning</p>	<p>Leerlingen zorg en adaptief onderwijs</p>	<p>Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen</p>
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 400 leerlingen (waarvan 24% 1.25 en 3% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.4%; naar rec: 0.2% • ib' er maakt deel uit van het management <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • school probeert te 'werken naar de mogelijkheden van het kind' <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkrachten kunnen goed signaleren en zij zijn geschoold in differentiatie en klassenmanagement • school gaat met persoonlijke ontwikkelingsplannen werken 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er is leerlingenoverleg per bouw • leerkrachten gaan bij elkaar in de klas kijken • er wordt gewerkt aan adaptief onderwijs; dit wordt gestuurd door 'team adaptief' <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib' er/rt' er (2.5 dag per week ib incl. managementtaken, 1.5 dag rt, 0.5 dag bovenschools platform); ib door coördinator bovenbouw (2 dagen per week); 2 rt'ers (samen 3 dagen per week) 	<p><i>Leerlingen zorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkracht signaleert; meldt leerlingen aan voor het leerlingenoverleg; leerkracht maakt handelingsplan, ook als hulp buiten klas plaatsvindt, evt. met hulp ib' er • na 6 weken toetsing hp door rt' er • school probeert zicht op effectiviteit van handelingsplannen te krijgen; sommige kinderen blijven altijd op d-niveau • ± 55 leerlingen krijgen rt <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • school probeert adaptief onderwijs te ontwikkelen • rt wordt nu buiten de groep gegeven • klassenmanagement is een aandachtspunt • zelfstandig werken aan dag- en weektaken; begeleide instructie en verwerking aan instructietafel 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • samenwerkingsverband zorgt voor deskundigheidsbevordering • bovenschools platform leerlingenzorg doorbreekt de geïsoleerde positie van de ib' er <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • schoolbegeleidingsdienst wordt ingeschakeld bij leerproblemen • jeugdzorgadviesteam werkt goed, <p>maar wel te veel praatcultuur en te weinig actiegericht</p> <ul style="list-style-type: none"> • bij doorverwijzing werken de deelnemende instellingen te veel vanuit hun eigen achtergrond • ggd werkt niet vraaggericht, maar aanbodgericht • acute problemen passen niet in het vergaderschema van het jat

School 11 (SWV 3)

Kenmerken, visie en deskundigheid	Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning	Leerlingenzorg en adaptief onderwijs	Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 300 leerlingen (waarvan 33% 1.25 en 5% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 1.6%; naar rec: 0.6% • 2 ib'ers, lid van de schoolleiding <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • school ontbeert een gezamenlijke visie, zo bleek uit kwaliteitstoets <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerkrachtaardigheden vormen een verbeterpunt; school heeft nog weinig ingezet op scholing • met sbd wordt gewerkt aan competentieprofielen van medewerkers; daarna werken aan persoonlijke ontwikkelingsplannen • geschoold in dyslexieprotocol • ib'er coacht de rt'er; coachen van leerkrachten moet in de toekomst gaan gebeuren 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • vorig jaar is kwaliteitstoets primaar onderwijs afgenomen (enquêtes bij leerkrachten, ouders en leerlingen); daaruit bleek dat meer samenhang en transparantie gewenst is • mt probeert het besef aan te waken dat veranderingen nodig zijn • er is een meerjarenplan en het mt heeft kernwaarden opgesteld • twee maal per jaar bespreking van alle leerlingen tussen ib'er en leerkracht; ib'er en rt'er overleggen regelmatig over zorgleerlingen; overleg rt'er – leerkracht via werkvergaderingen (vier maal per jaar) <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 ib'ers (samen 7 dagen per week inclusief bouwcoördinatie en bovenschools platform); 1 rt'er (4 dagdelen per week) 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • signaleren op basis van cito-lvs en methodegebonden toetsen, door leerkracht; daarna bespreking met ib'er en onderzoek door rt'er; meestal maakt rt'er handelingsplan; na 8 weken toetst de rt'er dit • dyslexieprotocol • veel kinderen hebben extra zorg nodig; veel dyslexie (24 kinderen) • streven naar opstellen hp door leerkracht <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • overgang aan het maken van traditioneel leerstofjaarclassensysteem naar onderwijs op maat • streven naar meer zorg in de klas • 4 maal per week tutorlezen • extra hulp in de groep of via rt buiten de groep • streven naar meer zelfstandig werken door leerlingen 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • samenwerkingsverband initieert en ontwikkelt • uitwisseling van know-how in het bovenschools platform leerlingenzorg <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • het jeugdzorgadviesteam biedt goede, laagdrempelige hulp, maar een sterkere inbreng van schoolmaatschappelijk werk is nodig • schoolbegeleidingsdienst ondersteunt de invoering van zelfstandig werken door leerlingen

School 12 (SWV 4)

<p>Kenmerken, visie en deskundigheid</p>	<p>Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning</p>	<p>Leerlingenzorg en adaptief onderwijs</p>	<p>Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen</p>
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 240 leerlingen (waarvan 16% 1.25 en 30% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 0.8%; naar rec: 0.2% • onderwijskansenschool • ib'ers maken deel uit van het management • ib'ers kan onderzoek doen bij leerlingen <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • uitgangspunt is dat het besef moet ontstaan dat bepaalde manieren van aanpak niet meer werken <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 1 ib'ers heeft ib-opleiding gevolgd en is gespecialiseerd in sociaal-emotionele ontwikkeling; de andere ib'ers studeert orthopedagogiek • beide ib'ers werken 1 dag per week op de sbo-school 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ib'ers dragen zorg voor begeleiding en onderwijskundige ontwikkeling • er is een zorgplan opgesteld en een zorgstructuur ingericht • vragen van leerkrachten ('hoe verder?') vormen het startpunt voor vernieuwingen; het realiseren van betere resultaten motiveert het team om door te gaan • leerlingenzorg is vast onderdeel in teamvergaderingen; per jaar zijn er vijf zorgvergaderingen • directeur bezoekt lessen i.v.m. functioneringsgesprekken; ook ib'ers bezoeken lessen <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 ib'ers (samen 6.5 dag per week) voor 2 locaties; geen rt'ers • veel materiaal, computers, toetsen en testen 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • leerlingenzorg functioneert 'onder het nulpunt'; inmiddels is hard gewerkt aan verbetering • ib'ers signaleert op basis van citolvs (d/e-scores) en methodegebonden toetsen, doet onderzoek en maakt handelingsplannen • ib'ers bespreekt 7 maal per jaar de zorgleerlingen met de leerkracht • streven is dat leerkracht hp gaat maken en meer zorg gaat bieden <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • meer aandacht voor de groep als geheel i.p.v. voor individuele lln. • technisch lezen in 3 aviniveaugroepen; bij rekenen nog standaard aanpak • extra hulp in de klas door leerkracht tijdens blokken waarin leerlingen zelfstandig werken • werken aan sociaal-emotionele competenties 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • er zijn veel ib-bijeenkomsten en school neemt deel in een ib-werkgroep • er is veel overleg met andere scholen <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • de schoolbegeleidingsdienst speelt een belangrijke rol • schoolbegeleiders verzorgen studiemiddagen en klassencon-sultaties • tevreden over md-team; dat zorgt voor korte lijnen; wel soms strijd over tot wiens gebied een bepaald probleem behoort ('verkokering')

School 13 (SWV 4)

<p>Kenmerken, visie en deskundigheid</p>	<p>Beleid, faciliteiten en interne ondersteuning</p>	<p>Leerlingen zorg en adaptief onderwijs</p>	<p>Bovenschoolse zorg en externe voorzieningen</p>
<p><i>Schoolkenmerken</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ± 170 leerlingen (waarvan 32% 1.25 en 53% 1.90) • gemiddelde verwijzing '98-'02: naar sbo: 2.4%; naar rec: 0.6% <p><i>Visie</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • basisprincipe is respect voor de leerlingen; de school probeert midden in de samenleving te staan • onderwijskundige visie is in ontwikkeling; dat gaat langzaam • uitgangspunt is dat leerkrachten zich ervan bewust zijn dat leerlingen extra zorg nodig hebben en dat zij daarmee om kunnen gaan <p><i>Deskundigheid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • bestuur stelt eisen aan competenties van het team • didactische en vakinhoudelijke vaardigheden kunnen worden verbeterd 	<p><i>Beleid</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • dit jaar wordt gestart met kwaliteitskaarten en een kwaliteitsmeter; begeleiding door extern bureau • ib'er is verantwoordelijk voor de leerlingenzorg; directeur zet de grote lijn uit • in bouwvergaderingen wordt het functioneren van de leerlingenzorg besproken • inhoudelijke en organisatorische vergaderingen zijn gescheiden • ib'er bezoekt soms lessen <p><i>Faciliteiten en ondersteuning</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • voldoende lesmateriaal, maar (nog) geen extra materiaal voor de betere leerlingen • orthotheek 	<p><i>Leerlingenzorg op school</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • signaleren op basis van cito-lvs, methodegebonden toetsen en observatie • tijdig actie ondernemen als leerlingen uitvallen, kan beter • leerkracht maakt hp, evt. samen met rt'er • alle klassen hebben een logboek met een pagina voor elke leerling • registreren en administreren door leerkrachten zijn verbeterpunten <p><i>Adaptief onderwijs</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • veel frontaal, klassikaal onderwijs • veel herhaling • extra hulp door verkorte instructie en tijdens zelfstandig werken • het hele lesprogramma is aangepast aan zorgleerlingen; sommige leerlingen volgen eigen programma • rt vooral in onderbouw 	<p><i>Samenwerkingsverband</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • het samenwerkingsverband is niet zo zichtbaar • wel draagt het swv bij aan de professionalisering van de ib'ers (via het ib-netwerk en naschooling) • ontbreken van pab wordt als gemis ervaren <p><i>Zorg in de regio</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • consultatieve leerlingbegeleiding door sbo; behoefte aan meer orthopedagogische ondersteuning (budget is te beperkt) • md-team functioneert goed • veel contact met schoolmaatschappelijk werk • andere instellingen voor jeugdzorg: star, slechte terugkoppeling, wachtlijsten, geven geen ondersteuning • ervaringen met rec's en cvi's niet positief

Ruim tien jaar geleden is het beleidsprogramma 'Weer Samen Naar School' (WSNS) van start gegaan. WSNS is erop gericht zoveel mogelijk kinderen passende zorg en passend onderwijs te bieden op de basisschool, zodat minder kinderen naar het speciaal basisonderwijs hoeven te worden verwezen. Basisscholen werken in samenwerkingsverbanden aan het versterken van hun onderwijs- en zorgaanbod voor leerlingen die extra zorg nodig hebben.

In opdracht van de projectorganisatie WSNS+ wordt de voortgang van WSNS gevolgd via de jaarlijkse WSNS-Monitor. De monitor bestaat uit een vragenlijstonderzoek bij coördinatoren van samenwerkingsverbanden WSNS en uit dieptestudies. Het ITS voert de dieptestudies uit, terwijl het vragenlijstonderzoek in handen is van het IVA. In dit onderzoeksverslag worden de resultaten gepresenteerd van de dieptestudies die in het schooljaar 2003/2004 zijn uitgevoerd. De thema's die daarin centraal staan, zijn kwaliteitsbeleid in samenwerkingsverbanden en scholen en samenwerking in de regio. Bij de samenwerking in de regio is speciale aandacht besteed aan de samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg.